

VAN TWEE JOODSCHE VRAGERTJES

C-ASSCHER-PINKHOF.

C. PINKHOF.

© 1918, 1979 Clara Asscher-Pinkhof, Haifa

Fascimile herdruk 1979 door

AMPHORA BOOKS AMSTELVEEN

ISBN 90 6446 004 3

Zestig jaar geleden verscheen „Van Twee Joodsche Vragertjes” van juf Clara Asscher-Pinkhof. Het was bedoeld om bij het Joodse godsdienstonderwijs te gebruiken; niet als „door-ren-boekje”, maar als een boekje om over te praten en om vragen mee te ontlokken. De Eva en Jacob uit dit boekje stellen vele vragen. Vragen die betrekking hebben op het Joodse leven: de Sjabbat, de feest dagen, de synagogediensten enz.

De Rabbijn Jitschak Vorst schreef de inleiding bij deze facsimile-herdruk van het boekje, dat generaties Joodse kinderen vertrouwd maakte met de gebruiken uit het Joodse leven. Clara Asscher-Pinkhof en Rabbijn Jitschak Vorst zijn geen vreemden voor elkaar: ze zaten samen in Westerbork. In haar boek „Sterrekinderen” schreef ze over hem als dat kleine jongetje, dat voor de deur van de school in Westerbork een Hebreeuws liedje („Aschrénoe – gelukkig zijn wij”) zingt – niet begrijpend, onbewust.

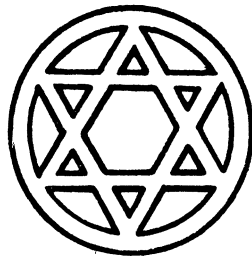
Over de door hem geschreven inleiding zegt Clara Asscher-Pinkhof: „Het is een gedicht, waarvan ieder woord mij iets te zeggen had. Ik heb het gelezen en herlezen en ik besepte opnieuw hoe 'n gezegend vak het mijne is en was: het vak van schooljuffrouw. Als je op 82-jarige leeftijd duidelijk wordt gemaakt, dat niets van het contact in de veelbewogen 40 jaar, die sindsdien verliepen, verloren is gegaan tussen het vijfjarig jongetje van toen en de moeder-schooljuffrouw die ik toen mocht zijn, dan weet je: het is de-moeite-waard-geweest.”

VAN TWEE JOODSCHE VRAGERTJES

C-ASSCHER-PINKHOF.

C. PINKHOF.

UITGAVE VAN W. VERSLUYS TE AMSTERDAM

VOORWOORD.

Ik heb eens een woord ontmoet, en dat vond ik een mooi woord: „hartmemorie". Het kwam voor in Lighart's Jéugdherinneringen, daar, waar hij het heeft over zijn bewaarschool-juffrouw.

„Ik voelde haar simpele goedheid, en die voel ik nu nog. Hartmemorie".

Er is nog een ander soort van geheugen dan het hartgeheugen. Er is b.v. een geheugen, dat in de herinnering terugroept rijtjes van onbegrepen woorden, of berochous-met-vertaling, of feest- en vastendagen-met-datum.

Ik houd meer van het hartgeheugen. Omdat ik er meer vertrouwen in heb. Want er zijn kinderen, die de maan-berocho, met vertaling en al, vlot konden opzeggen, en de koningen van Juda en Israël erbij, en die later niet eens meer „hamoutsie" zònder vertaling kunnen zeggen. En er zijn andere kinderen, die de Joodsche feesten en gebeurtenissen doorleefd hebben, doorlééfd, met héél hun hart, met héél hun wezen, en die het later niet kunnen en niet willen missen. Dàt is hartmemorie.

Met die hartmemorie kunnen en moeten we weekeren bij het godsdienstonderwijs. Wat de kinderen met liefde hebben mee-doorleefd, vergeten ze niet meer. En er is zoo veel in het Joodsche leven, wat de kinderen met graagte indrinken; waar ze van gaan houden. Daar moeten we gebruik van maken. Hun hart moet vol worden van mooie herinneringen.

Daarom heb ik dit boekje geschreven.

Voor de onderwijzers, die het boekje in de klas zullen gebruiken, een paar opmerkingen.

Het is geen „door-ren-boekje”. Dat wil zeggen: elk hoofdstukje kan niet doorgelezen worden zonder meer. Er moet over gepraat worden. Misschien zullen de kinderen wel met vragen komen; misschien ook niet; maar dan „את פתח לו”. En de berochous, die erin voorkomen, moeten geleerd worden.

Nu kom ik op een moeilijk gebied: berochous leeren. Met of zonder vertaling? Ik zou zeggen zonder vertaling, totdat ze genoeg Hebreeuwsch kennen om de berochous zelf te begrijpen. Natuurlijk wèl met verklaring van den inhoud; voorzoover dat in het boekje niet is gebeurd, moet het mondeling aangevuld worden.

Als er onderwijzers zijn, die liever wèl de berouchous laten vertalen, — goed. Maar dan vooral niet op de algemeen gebruikelijke manier. — Kent ge de tooverspreuk: „boroegeloofdattozijtgij”? Het is de toover-

spreek, die levende kinderen in doode dreunmachines verandert. En dat is een heel droevige verandering. Want levende kinderen, met hun fijn tastgevoel op alle gebied, maar vooral op het gebied van Joodsch weten, — levende kinderen zijn een heerlijkheid. En doode dreunmachines zijn vreeselijk.

Hoe ik me dan de berochousvertaling denk?

Ik heb gemerkt, dat bijna alle kinderen het woord „geloofd” beschouwen als gevormd van het werkwoord „gelooven”. Daarom moet „boroeg atto” anders vertaald worden. B.v. „U wordt geprezen”. En dan eens een kind, dat erg goed oppast, een pluimpje geven, en zeggen: „Zie je, nu *prijs* ik jou. Nu word je geprezen”. Of ze dan gauw in de gaten hebben, wat „boroeg atto” beteekent!

Dan heb ik wel eens hooren opdreunen: „meleg — koningvan, hongoulom — de wereld”.

Beteekent „meleg” dan „koningvan”? Neem de twee woorden „meleg” en „hongoulom” dan samen!

„Bourei — scheppervan, perie — devruchtvan, hongeits — den boom”.

Ze begrijpen er niets van. Wel misschien, na grondige uitlegging: „bourei — die heeft geschapen (gemaakt), perie ho-ngeits — de vrucht van den boom”.

Maar dan staat de onderwijzer, die berochous met de kleintjes wil vertalen, weer voor die vreeselijk moeilijke berochous als אֵשׁ יָצַר.

Nog eens, — ik zou wachten met het vertalen van

berochous, tot hun kennis van het Hebreeuwsch het tot iets vanzelf-sprekends maakt.

Volledig is dit boekje niet. Ik heb niet volledig kunnen en willen zijn. Niet *kunnen* zijn, omdat het Joodsche leven te rijk is, om het heelemaal te kunnen bespreken. Niet *willen* zijn, omdat ik sommige geschiedenissen, berochous of uitleggingen niet geschikt vond voor de kinderen. Mocht het sommigen bevreemden, dat het een of ander onbesproken of vluchtig besproken is, — ik hoop later voor oudere kinderen een verhaal te schrijven, waarin dieper op alles wordt ingegaan.

Ik wilde ook nog wat zeggen tot de ouders, die het boekje in hun huisgezin willen gebruiken.

Jaap en Eva zijn twee Joodsche kinderen, zooals alle Joodsche kinderen kunnen zijn. En Vader en Moeder zijn Joodsche ouders, zooals alle Joodsche ouders kunnen zijn: ouders, die antwoord geven op alle vragen, die in de hoofdjes van hun kinderen opkomen, en die hun antwoord eenvoudig en goed willen geven. Die volop meeleven in alle gebeurtenissen en gebeurtenisjes in het leven van hun kinderen.

Zoo kunnen alle ouders zijn. En zoo gelukkig als Jaap en Eva kunnen alle Joodsche kinderen worden.

Maar dan moeten de ouders weten, dat hun kinderen vol, overvol met vragen zijn. Met vragen, die dringend verlangen naar antwoord. En dat ant-

VII

woord is het beste, als het van de ouders komt.

Want anders — het kon wel eens gebeuren, dat de kinderen de vragen in zich opsluiten. Tot ze grooter zijn geworden. Dan zijn *zij* gegroeid, maar het aantal van hun vragen en moeilijkheden ook. En dan *moeten* zij die vragen uiten. Bij wie? Van Vader en Moeder hebben ze vroeger gemerkt, dat daar geen antwoord te vinden is. Dan maar bij anderen, — bij vreemden. Zal dat antwoord goed zijn? Zal het hen dichter bij het Jodendom brengen, — of ver ervan af?

Jaap en Eva zijn gelukkige Joodsche kinderen. En hun geschiedenis heb ik willen vertellen.

En nu stuur ik mijn twee Joodsche vragertjes naar de andere Joodsche vragertjes toe. Ik wou, dat ze goede vrienden werden.

CLARA PINKHOF.

Amsterdam, Cheswan 5679.
October 1918.

VOORWOORD BIJ DE FACSIMILE-HERDRUK

Buitengewoon blij en tegelijkertijd ontroerd ben ik bij het schrijven van enkele woorden als inleiding bij de herdruk van „Twee Joodsche Vragertjes”, het meesterlijke lees-leerkinderboek van Clara Asscher-Pinkhof.

Nog herinner ik me hoe mij eruit werd voorgelezen; hoe ik als kind geboeid keek naar de zo geslaagde illustraties. „Hartmemorie, hartgeheugen”, zoals de schrijfster het in haar voorwoord noemt.

Het is ook dit principe van „hartmemorie”, dat ik aanhoud bij de lessen aan mijn leerlingen. Bij deze lessen is mij gebleken dat „Van Twee Joodsche Vragertjes” in de huidige tijd nog heel bruikbaar is als lees- en vooral als voorleesboek.*

Vandaar dat ik deze herdruk zo op prijs stel.

„Van Twee Joodsche Vragertjes” verscheen in 1918. Clara Asscher-Pinkhof heeft daarna ook nog vele boeken geschreven. Ik noem hier haar boek met kinderliedjes, waaruit het liedje „Vier muurtjes en een dak van riet” waarschijnlijk wel het bekendste is.

In „De Joodse Jeugdkrant” – uitgegeven onder redactie van

* De woorden in de Asjkenazische uitspraak zijn in deze herdruk ongewijzigd gelaten om de charme van de vooroorlogse spelling niet aan te tasten. Achterin het boekje is een lijst toegevoegd, waarin de wat moeilijk herkenbare termen zijn toegelicht.

IX

de beroemde en geliefde Rabbijn Dr. M. de Hond – verschenen verschillende feuilletons van haar hand, zoals „Rozijntje”, „Uit Jozef's Jeugd”, „Het Dagboek van Saar Piekhaar”, „Op eigen benen”. Na de oorlog schreef ze ondermeer „De Danseres zonder benen”.

De twee Joodse vragertjes waarover Clara Asscher-Pinkhof schrijft –Eva en Jacob– zijn twee Joodse kinderen, die het inhoudsvolle Joodse leven leren kennen. Jaren later schreef Clara Asscher-Pinkhof nog een boek over Joodse vragertjes die een heel ander Joods leven leerden kennen. Ik bedoel haar „Sterrekinderen”, het boek waarin zij door de ogen van niet-begrijpende kinderen – getekend met een gele ster – de jodenvervolgving in de jaren 1940-1945 beschrijft.

Een bepaalde gebeurtenis waarover zij in „Sterrekinderen” schrijft, wil ik hier hartmemoreren:

Nu zijn er maar één meester en één juffrouw over na de laatste dinsdag, en die nemen de hele school samen, omdat er ook niet veel kinderen over zijn en omdat je met grote en kleine kinderen door elkaar niet echt kunt werken. Ze vertellen verhalen en ze zingen, en soms vertelt een kind wat, en ze hebben het wel goed met elkaar, de overgebleven kinderen en de overgebleven grote mensen.

Later, als er weer eens een nieuw transport uit de steden in het kamp komt, zijn er misschien meesters bij of soms ineens een heleboel kinderen en dan verandert de school weer.

De openslaande deur is open; de zon schijnt op het zand en het waait en stuift niet. Hoe heb je ooit naar je eigen huis en je eigen stad terug kunnen verlangen? En dan: het duurt nog twee dagen

eer het dinsdag is. Twee dagen is een boel, als de zon schijnt en de deuren open staan.

Dan komt, zonder respect voor de grote school, een jongetje van vijf jaar, dat in het zand bij het prikkeldraad heeft gespeeld, naar de open deur toe gelopen. Hij zingt een Hebreeuws liedje, dat hij van de grote kinderen heeft geleerd en dat hij niet begrijpt. Hij zingt het met wijd open mond, het hoofdje achterover van innig zongenot, zonder te denken aan de school, die hij binnenstapt en waar ze stil hebben zitten luisteren.

Hij zingt zo onbewust als alleen een kind kan zingen in een taal, die hij niet verstaat:

*Aschrénœ! Aschrénœ!
Ma tov, ma tov, chelkénœ!
Ma jafa, ma jafa jeroeshaténœ!
Aschrénœ!*

Er zijn er onder de grote kinderen die het verstaan. De meester en de juffrouw verstaan het ook, en het onbewust zingende kind houdt hen in een blijde ban.

*Wat gelukkig zijn wij! Wat gelukkig zijn wij!
Wat goed, wat goed is ons deel!
Wat mooi, wat mooi is ons lot!
Wat gelukkig zijn wij!*

Dan pakt één van de beide grote mensen het kind op de arm en loopt er mee naar buiten in de zon. Zonder een woord komt de

XI

bele school haar achterna. Buiten zingen ze, zingen ze, aldoor hetzelfde lied: dat ze zo gelukkig zijn en dat hun lot zo goed is. Ze weten het niet, maar ze merken opeens, dat ze in een wijde kring staan en de handen op elkaars schouders hebben gelegd.

Die ene overgebleven juffrouw was Clara Asscher-Pinkhof. Dat niet begripende onbewust-zingende jongetje van vijf jaar, dat was ik.

Ik mocht de hellekampen wel overleven. Ik mocht en mag meemaken dat er nieuwe generaties Joodse kinderen worden geboren en opgroeien die nu, G'd zij dank wel begripend „Aschrénœ” kunnen zingen, „gelukkig zijn wij”.

Even gelukkig ben ik dat voor deze kinderen het verrukkelijke boek „Van Twee Joodsche Vragertjes” is herdrukt.

Rabbin Jitschak Vorst

Amstelveen, siwan 5739
juni 1979.

1. DE NIEUWE JONGEN.

„Moeder, haalt u het nu voor den dag?" zei Eva zachtjes in Moeders oor.

„Toe, moeder, want daarzoo wordt Jacob al wakker. En als hij zich aankleedt, moet hij het al hebben."

„Kijk" zei Moeder, even zachtjes, „ik heb de arbang-kanfous daarnet al voor den dag gehaald. Is hij niet mooi geworden, nu ik er de tsietsies aan heb vastgemaakt? Zullen we Jacob nu wakker maken?"

Moeder was al naar het witte bedje van Jacob toegegaan. Ze kriebelde even aan Jaap's neus. En ineens waren zijn oogen wijd open. Anders kostte het altijd veel meer moeite om hem wakker te krijgen. Maar nu, nou, als je jarig bent, word je altijd dadelijk wakker! En Jacob was jarig: vier jaar werd hij vandaag.

„Dag kerel!" zei Moeder, en ze gaf hem zoo'n echte, stevige verjaardagskus. „Ik feliciteer je, groote man!"

„Ik feliciteer je", riep Eva.

„Ik feliciteer je ook," zei Jacob terug.

„Domme jongen", lachte Eva, „dat moet *jij* niet zeggen. Als je zelf jarig bent, zeg je altijd dank je wel. Hè Moe?"

„Ja" zei Moe.

„Dank je wel," zei Jacob. „Nou ben ik den heelen dag jarig, hè? Heerlijk, heerlijk!" En hij danste in zijn bedje.

„Ik moet je wat vertellen", zei Moeder. „Misschien liggen er in de huiskamer wel een paar mooie cadeautjes voor je."

„Oooo!" zei Jacob.

„Maar één cadeautje moet ik je nu al geven. Want dat moet je zelf aantrekken. En Eva heeft het zelf voor je gehaakt. Daar heb je het."

„Wat is dat?" vroeg Jacob.

„Dat is een arbang-kanfous," zei Eva. „En ik heb hem gehaakt."

Maar Jacob begreep er niets van. Wat moest hij daarmee doen?

„Kijk,” zei moeder, „die moet je straks onder je trui aandoen. Zoo'n ding hebben alle Joodsche jongens en alle Joodsche mannen aan. En jij bent toch wel een Joodsche jongen, hè?”

„Nou!” zei Jacob.

„En als je zoo'n arbang-kanfous aan hebt, dan denken alle menschen :

„„Dat is natuurlijk zoo'n echt Joodsch jongetje.” ” Vind je dat niet groot?”

„Nou!” zei Jaap weer, en hij pakte de arbang-kanfous beet, en deed hem over zijn hansop aan.

„Ben ik nu een Joodsche jongen?”

„Een echte, echte Joodsche jongen”, zei Moeder. En ze tilde hem uit zijn bed en droeg hem voor den spiegel.

„Zie je 't wel?”

„Dag! Dag!” zei Jacob tegen dat Joodsche jongetje in den spiegel.

„Moeder”, zei Eva, „ik moet wat in uw oor zeggen.” Moeder zette Jacob neer en luisterde.

„Kan Jacob al zien, dat het netjes gehaakt is?”

„Nee,” zei Moeder, „dat kan zoo'n klein jongetje nog niet zien. Maar ik wel. En ik vind het wàt netjes gehaakt, hoor!”

Eva lachte. Ze had zoo erg haar best gedaan op het haken.

„Maar Moeder, waarvoor is een arbang-kanfous eigenlijk?”

„Om te maken, dat de menschen eraan denken, dat ze Joden zijn. Als ze dat bij ongeluk zouden vergeten, zouden ze misschien dingen doen, die een Jood niet mag doen. Maar als iemand iederen morgen zijn arbang-kanfous ziet, denkt hij er wel aan.”

Eva knikte. Ze begreep het heelemaal. Maar Jacob had er niet naar geluisterd. Die stond maar trotsch naar zijn arbang-kanfous te kijken.

„Mag ik het even aan Vader laten kijken?”

„Ik denk, dat Vader al lang wacht op dien jarigen jongen.”

Jacob holde de deur uit, op zijn bloote voetjes, in zijn hansop, met de arbang-kanfous erover.

Daar liep hij de huiskamer binnen.

„Vader, vader, ik ben een nieuwe jongen!”

Neen, — dat kon geen nieuwe jongen zijn. Want een nieuwe jongen zou niet zoo'n groote vriend van Vader zijn en zou niet dadelijk zoo lekker op Vaders schoot zitten.

2. WAT VADER ERVAN ZEI.

„Laat eens kijken,” zei Vader, „wat die nieuwe jongen daar voor een mooi jasje aanheeft.”

„Een jasje!” lachte Jacob. „Het is heelemáál geen jasje!”

„Wat!” riep Vader verbaasd. „Is dat geen jasje? Maar wat is het dan?”

„Wéét u dat niet? En u bent nog wel zoo groot.”

„Neen,” zei Vader, met een heel ernstig gezicht, „ik weet het niet.”

„Nou,” zei Jaap, „het is een .... een .... Moeder, hoe heet het ook weer?”

Moeder was ook de kamer binnen gekomen.

„Een arbang-kanfous.”

„Vader, het is een arbang-kanfous. En als ik hem aan heb, ben ik een Joodsche jongen.”

Vader gaf hem een kus.

„Ja, je bent een Joodsche jongen; en als je groot bent, word je een Joodsche man. Ik heb maar een grapje gemaakt, hoor, want ik wist best, dat het een arbang-kanfous was. Ik heb er zelf ook een aan, want Vader is toch ook een Joodsche man?”

Jacob knikte.

„Maar nu zal ik je eens vertellen, hoe een ècht Joodsch jongetje zijn arbang-kanfous aandoet. Zoo over je hansop heen is het maar voor een grapje. Eerst moet Moeder je flink wassen, en je tandjes poetsen, en een beetje aankleeden....”

„O nee!” riep Jaap. „Moeder kleedt me nóóit aan. Dat doe ik zelf!”

„Och!” zei Vader. „Wat dom dat ik daar niet aan dacht. Nu: dan moet je je zèlf aankleeden; maar je trui moet je nog uitlaten. En als je dan heelemaal schoongepoetst bent, moet je weer hier komen. En dan zullen we samen eens kijken, hoe we dat jasje aandoen.”

„Nou vergist u u weer!” zei Jaap. „Het is een arbang-kanfous.”

Toen ging hij gauw met Moeder naar de slaapkamer.

„Ja,” zei Moeder onder 't wasschen, „om zoo'n mooie arbang-kanfous aan te hebben, moet je heel schoon zijn. Want een jongetje met ongepoetste tanden en ongewasschen handen kan toch geen Jóódsche jongen zijn?”

„Nou ben ik klaar,” zei Jacob. En met zijn trui

en zijn arbang-kanfous over zijn arm stapte hij naar Vader toe.

„Zoo” zei Vader. „Wou je èrg graag net zoo'n kapje op hebben als ik? Zoo'n Joodsch kapje?”

Jacob knikte, met groote oogen.

„Kijk eens: Moeder heeft ook een kapje voor je gemaakt. Mooi, hè?”

Jaap kon niets ervan zeggen, zóó mooi vond hij het.

Vader zette hem het kapje op en deed hem de arbang-kanfous om.

„En nu zal ik je voorzeggen, welke berocho je altijd moet zeggen, als je je 's morgens hebt gewasschen en je doet je arbang-kanfous aan. Jij weet toch al lang, wat berocho-zeggen is?”

„Ja,” zei Jacob, „dat doet u en Moeder en Eva altijd als u gaat eten en als u klaar bent met eten en .... zoo dikwijls.”

„Over een poosje doe jij dat ook allemaal.”

En langzaam zei Vader voor, en Jacob zei het precies en voorzichtig na:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת צִיצִית:

„Nou je trui aan, — en dan ben je klaar.

Jacob zuchtte. Het was wát moeilijk geweest, zoo'n berocho te zeggen. En van een moeilijk werkje moet je wel eens zuchten.

„Wat beteekent die berocho eigenlijk?” vroeg Eva.

„Dat we heel blij zijn, dat God ons heeft gezegd een arbang-kanfous te dragen. Want dan is

het veel makkelijker voor ons, om eraan te denken, dat we Joden zijn.”

„O ja,” zei Eva, „dat heeft Moeder straks ook gezegd: net als een knoop in je zakdoek.”

Jacob stond heel stil in een hoekje van de kamer. Hij had zijn trui een beetje opgeschoven en keek maar telkens naar zijn arbang-kanfous.

En eindelijk zei hij:

„Gisteren was ik eigenlijk wel heel klein. Want toen zat er nog niets onder mijn truitje.”

3. VRIJDAGAVOND.

Wat een heerlijke week was dat toch voor Jacob! Eerst jarig zijn, en allemaal moois krijgen, en een Joodsche jongen worden, — en dan... Vrijdagavond op mogen blijven!

Moeder had het hem Donderdagmorgen verteld: als hij héél zoet was, dan mocht hij Vrijdagavond bij kidoesj opblijven. Nog niet bij het eten. Maar als het wat meer in den winter was, zou hij ook niet meer vooruit behoeven te eten.

„Maar Moeder,” had hij toen gevraagd, „waarom moet ik 's zomers wèl vooruit eten, en 's winters niet?”

„Omdat het 's winters veel vroeger sjabbos wordt.”

„Ja, maar waaróm is dat?”

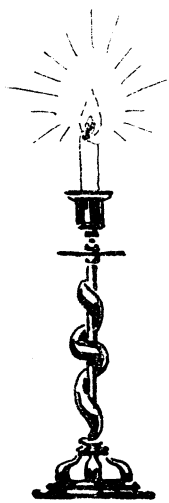
„Heb je wel gemerkt, dat het 's winters veel vroeger donker is? 's Zomers is het nog heelemaal licht, als je gaat slapen. En als de zon gaat slapen, — en 's winters doet hij dat al wàt vroeg, — dan zeggen we: „Ziezoo, nou is de zon weg, dus Vrijdag is voorbij. Nou komt lekker Sjabbos.” Maar 's zomers gaat de zon heel laat slapen, dus dan kunnen we pas laat zeggen, dat Vrijdag voorbij is.”

Jacob dacht een poosje na.

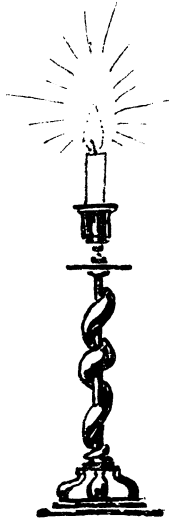
„En mag ik dan Vrijdagavond mijn Sjabbos-pakje aan hebben?”

„Ik weet nog wat veel mooiers,” zei Moeder. „Vóór Vader naar sjoel gaat, doe ik net, of ik je naar bed breng. En dan doe ik gewoon je hansopje aan. En als het dan Sjabbos is geworden, ben je heelemaal in 't wit. Mooi, hè?”

Nou, dát was leuk! In je hansop mogen opblijven!

En toen Vader Vrijdagavond naar sjoel was gegaan, en Jacob in zijn hansop de huiskamer binnen kwam op Moeders arm, — toen was hij even heel stil. Want Eva had, als een héél groote meid, de tafel gedekt. En op den schoorsteen stonden twee kaarsen te branden. En kijk: nu

was het net, of je die kaarslichtjes nog eens zag in elke lepel, die op tafel lag. Want Moeder had

pas de lepels en vorken opgepoetst, en daardoor blonken ze zoo mooi. En het tafellaken was heelemaal schoon, en, — o, wat was die Eva toch knap! — de soeplepel en de groentelepels lagen in een mooi figuurtje midden op tafel.

„Nou is het sjabbos” zei Jacob.

„Ja, nou is het sjabbos,” zei Eva, en ze danste om de tafel heen, die ze zelf zoo mooi gedekt had.

Maar toen werd het stil in de kamer, want Moeder ging oren, en Eva ook een beetje.

Jacob zat stil, met groote oogen, Moeder aan te kijken.

Nu zong Moeder zachtjes, met Eva samen. „Lego doudie,” hoorde Jacob ze telkens weer zingen.

En toen Moeder en Eva eindelijk hun tefilles hadden weggeborgen en weer mochten praten, zei Jacob:

„Wat een mooi liedje was dat!”

„Dat is geen liedje,” zei Eva. „Hè, Moe, als je Joodsch zingt is het geen liedje, hè?”

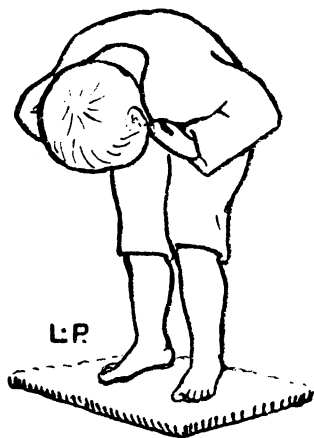
„Jawel,” zei moeder, alleen is het geen liedje, maar een heel groot lied. En weet je, wat het beteekent? Dat regeltje, dat we telkens weer op nieuw zingen, beteekent: „„Daarzoo komt de

sjabbos, en nu zingen we al en maken de kamer mooi voor als sjabbos er is." "

Eva lachte.

„Net of Sjabbos op visite komt!"

„Ja," zei Moeder, „we doen ook net, of Vrijdagavond iemand is, die op visite komt. En voor heel deftige visite maken de menschen wel eens een buiging. Daarom hebben wij straks ook een buiging gemaakt, toen we zongen: „Bouie Challo." " Dat beteekende: „Kom maar, Sjabbos, we verlangen zoo naar u!" "

Ineens gleed Jacob van zijn stoel af. Hij ging met zijn gezicht naar dezelfde kant staan, waar Moeder straks ook gestaan had. En hij maakte een diepe buiging.

Toen klom hij weer op zijn stoel.

„Nou zal Sjabbos wel komen," zei hij, „want ik heb een buiging gemaakt, en dat beteekende, dat ik héél erg naar Sjabbos verlangd heb."

4. NAAR BED.

Kijk, daar had je Vader ook al. Hij kwam uit sjoel.

„Goed sjabbos, Moeder,” zei hij. „En goed sjabbos, Eva. Hè, wie is dat vreemde jongetje daar? Dat heb ik hier nog nooit op Vrijdagavond gezien!”

„Ik ben Jacob!” lachte Jaap.

„Welnee,” zei Vader. „Jacob ligt al lang in bed. Die blijft nooit op met Vrijdagavond. En die heeft ook nooit zoo'n mooi, wit pakje aan. — Nee, hoor, jij bent een veel deftiger jongen dan Jacob.”

„'t Is mijn hansop!” riep Jacob, en hij sprong in de kamer rond van pret.

„Ssst,” zei Moeder zachtjes in Jacobs oor. „We zullen Vader foppen. Net doen, of je een ander jongetje bent. Een vreemd jongetje.”

Jacob knikte.

„Vader, ik ben een ander jongetje.”

„Ja,” zei Moeder, „hij vroeg straks, of hij vanavond hier mocht zijn. En toen heb ik hem maar binnengelaten.”

„Zoo,” zei Vader, „en waarom wou je dan vanavond zoo graag hier in de kamer zijn?”

„Omdat het Vrijdagavond is,” zei Jaap.

„Nou hoor,” zei Vader, „als jij zoo graag bij Vrijdagavond wilt zijn, dan moet je maar eens op die stoel naast mij gaan staan, met je kapje op. Dan zul je eens zien, wat ik ga doen.”

Jacob zette zijn kapje op en klom naast Vader op een stoel.

„Hè!” zei Vader, „die vreemde jongen heeft net zoo'n kapje als onze Jaap. Wat leuk!”

„Ik moet wat in uw oor zeggen,” zei Jacob. En toen, heel zachtjes:

„Ik ben wèl Jacob. Ik heb u maar gefopt.”

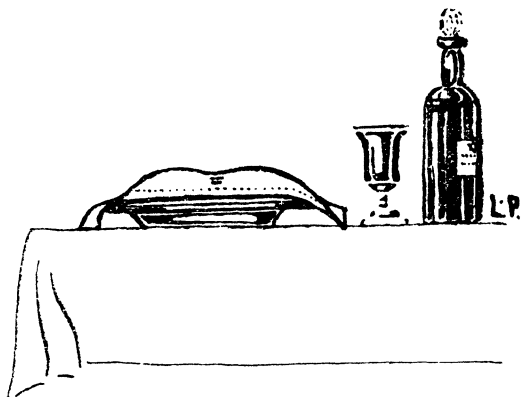
„O,” zei Vader, „als je wèl Jacob bent, kan ik je ook best een sjabboskus geven.”

En Vader gaf hem een kus.

„Nu moet je stil luisteren.”

Jacob wist best, wat Vader nu ging doen: kidoesj zeggen natuurlijk. Dat deed Vader op Zaterdagmorgen ook. Dan stond ook altijd de wijnflesch klaar, en de mooie, glimmende beker, en dan lagen er ook twee brooden onder het kleedje op Vaders bord.

Maar Jacob hoorde wel heel duidelijk, dat Vader andere woorden zei dan op Zaterdagmorgen. En — alles zag er veel, véél mooier uit, doordat het licht op was en de kaarsen brandden. Straks had Moeder haar handen zóó gehouden, dat het net was, of ze de straaltjes van de kaarsen op wou

vangen. Maar je kunt stralen toch nóóit beetpakken! En toen had Jacob gezien, dat Moeder zachtjes wat zei. Zeker de berocho over die fijne lichtjes. Als hij groot was, zou hij ook van die kaarsen aan willen steken en er berocho over zeggen. Met een kapje op, natuurlijk. Moeder hoefde geen kapje op te zetten, want moeder had zulk lang haar....

„O, o, wat heeft die Jaap een slaap!" zei Vader.

Jacob had niet eens gemerkt, dat Vader al klaar was met kidoesj zeggen.

En toen hij een slokje uit den kidoesj-beker nam, lette hij er niet eens op, hoe lekker de wijn smaakte. Zóó dacht hij aan de kaarsen en aan Moeder en aan groot-worden.

„Als ik groot ben, steek ik ook Vrijdagavond-kaarsen aan," zei hij ineens.

„Neen," zei Vader, „dat zou alleen kunnen, als je een meisje was. Want Vrijdagavond-kaarsen aansteken, dat doen alleen de moeders."

„Waarom mag u dat niet?" vroeg Eva.

„De vaders mogen weer een heele boel andere dingen doen. En moeders maken altijd, dat de kamer er mooi uitziet, en daarom maken ze op Vrijdagavond de kamer nóg mooier, door die lichtjes."

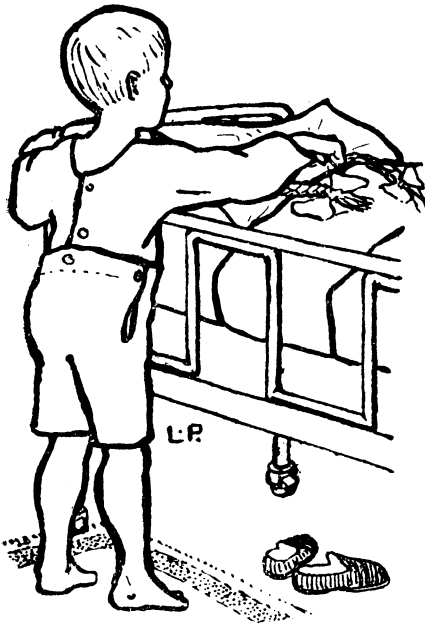
Moeder had Jacob op den arm genomen, en naar de lichtjes toe gedragen. Met groote oogen had Jaap er naar gekeken. Hij vond ze toch zoo mooi.

Maar zijn oogen waren hoe langer hoe kleiner geworden. En nu waren ze dicht.

't Was ook zoo erg laat voor zoo'n kleine jongen!

5. SJABBOS-MORGEN.

Hè, wat sliep die Eva toch vast! Eerst had Jacob zachtjes „Eva” gezegd, want echt wakker-maken durfde hij niet, omdat het nog niet heelemaal licht was. Maar Eva had niets gehoord.

Toen had hij eventjes over haar gezicht geblazen. Eva's haren bewogen zich een beetje, — maar Eva zelf niet.

Toen had hij een beetje harder „Eva” gezegd, maar dat hielp ook niet.

En nu pakte hij voorzichtig het puntje van Eva's

neus beet en schudde haar hoofd heen en weer.

Dat hielp.

Eva's oogen gingen een klein beetje open.

„Je bent wakker! Je bent wakker!” riep Jaap.

„Nee,” zei Eva slaperig.

„Wèl waar!” zei Jaap, „want ik zie je oogen.”

Nu gingen Eva's oogen heelemaal open.

„Zie je wel, dat je wakker bent!”

„Vandaag is het sjabbos,” zei Eva, en ze lachte.

Want ze vond het wakker-worden op sjabbos altijd veel prettiger dan op een gewonen dag.

„Wat is er gebeurd gisterenavond toen ik naar bed was?” vroeg Jaap.

„Nou, eerst heeft Vader kidoesj gezegd, en toen . . . .”

„Bij kidoesj was ik nog niet naar bed,” zei Jaap trotsch.

„O,” zei Eva, „maar ik ben al zóó dikwijls bij kidoesj opgebleven, dat ik het al uit mijn hoofd ken.”

„Doe het dan eens!” Jaap geloofde het niet zoo maar dadelijk.

En Eva zei, zonder een enkel foutje:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן:

„Dat is wel knap,” zei Jacob, „maar als ik zoo groot ben, kan ik het ook wel opzeggen. En jij

mag het nooit ècht zeggen, want jij wordt geen Vader."

„Maar ik word een moeder, en dan mag ik het licht aansteken, en die berocho ken ik ook al. Hoor maar:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ לְחַדְלִיק גֵּר שֶׁל שָׁבֹת:

„Nou moet je vertellen van gisterenavond,” zei Jaap.

„En toen hebben we gegeten, en toen gezongen, en toen gebensjt, en toen naar bed.”

„De groote menschen ook?”

„Nee, de groote menschen nog niet, maar ik denk wel, dat ze *bijna* naar bed gingen. En ik had nog heelemaal geen slaap, en als ik nòg grooter ben, mag ik misschien op Vrijdagavond verschrikkelijk laat naar bed.”

„Ik misschien ook wel.”

„En ik mag vanmorgen naar sjoel,” zei Eva, en ze trappelde met haar voeten onder de dekens van plezier.

„Hè, vertel nou een beetje van sjoel,” zei Jaap.

Hij vond het altijd heerlijk, als Eva vertelde. Eva was al zoo groot.

„O, in sjoel is één meneer, en die zingt alles hardop. En de andere menschen oren zachtjes. En onder het oren mag je heelemaal niet praten.”

„Weet ik wel,” zei Jaap. „Thuis mag je ook niet praten onder 't oren.”

„En er is een mooie kast met de touro erin.”

„Wat is de touro?”

„Daar staat Joodsch in, en daar staat de geschiedenis in van vroeger, en daar staat in wat je moet doen om een goede Jood te zijn. En daar leest de gazzen iedere week een eind uit voor.”

„Voorlezen — fijn!” zei Jaap.

„Ja, maar hij leest het in 't Joodsch voor. En daar begrijp jij nog niets van. Ik begrijp sommige stukjes wel, maar nog niet veel. De menschen houden erg veel van de touro, omdat er zoo heel veel mooie dingen in staan. En daarom zingen ze, als de touro uit de kast wordt gehaald, en als de touro weer wordt weggebracht. En sommige menschen, die er dicht bij staan, geven de touro voorzichtig een kus als hij langsgedragen wordt. Ook al omdat ze er zoo veel van houden.”

Daar kwam Moeder's gezicht om 't hoekje kijken.

„Eva, — naar sjoel! 't Is sjabbos vandaag.”

„Dat wist ik al dadelijk toen ik wakker werd,” zei Eva.

„Ik ook,” knikte Jaap, „en nou weet ik het alweer, want u hebt zoo'n echt sjabbos-gezicht!”

6. IN 'T DONKER.

Sjabbos was al haast voorbij. En wàt een prettige sjabbos was het geweest! 's Morgens, toen Vader thuis was gekomen uit sjoel, had Vader kiddoesj gezegd. 's Middags hoefde dat niet meer, maar er lagen 's middags wel weer twee brooden op Vaders bord.

„Waarom hebt U eigenlijk niet genoeg aan één brood?” had Eva gevraagd.

„Ik zou wel genoeg hebben aan één brood,” zei Vader. „Maar God maakt altijd, dat we nog een beetje meer van alles krijgen dan wat we precies noodig hebben. En nu leggen we op Vrijdagavond en op Sjabbos twéé brooden neer, — twéé: meer dan we noodig hebben. En dan denken we: „ „Kijk, nu kan Vader niet eens geld verdienen vandaag,

omdat het Sjabbos is, en tòch hebben we nog meer dan we noodig hebben. Daar heeft God voor gezorgd." " En dan zijn we blij omdat het Sjabbos is, en omdat God zoo voor ons zorgt."

„Maar God hééft toch eigenlijk niet voor dat brood gezorgd," zei Eva. „Want de bakker heeft het gebracht en Moeder heeft het gekocht en Moeder maakt er boterhammen van."

„Metstroop, hè Moeder?" zei Jaap. „Boterhammen met stroop, — fijn!"

„Ik weet wat," zei Vader." „Als het straks donker is, en we mogen nog geen licht opsteken, dan ga ik de geschiedenis van die boterhammen vertellen. En dan zal Eva zien, dat God wèl voor dat brood heeft gezorgd."

„Vertellen!" zei Jaap.

En nu was het al donker. En nu ging Vader vertellen.

Eva en Jacob zaten elk aan een kant van Moeder. Zoo kon je het best naar Vader kijken, terwijl hij vertelde.

„Is 't echt gebeurd?" vroeg Jaap, vóór Vader begon.

„Ja, vent," zei Moeder, „'t is echt gebeurd. En 't gebeurt telkens en telkens opnieuw."

„Dan is 't geen verhaaltje, als het nog eens gebeurt!" zei Jaap.

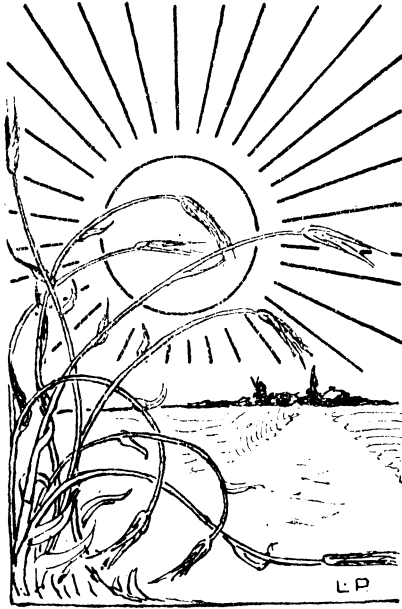
„Luister maar eens goed," zei Vader. En hij begon.

„Er lagen in de zwarte aarde een heeleboel zaadjes. Die waren er door een boer in neergestrooid. Die boer wou erg graag, dat de zaadjes zouden groeien, en mooie, groote korenplanten zouden worden. Maar als kindertjes willen groeien, dan moeten ze flink eten ...."

„Dat doe ik ook, hè Vader?" zei Jaap.

„Ja. En ze moeten ook 's nachts lekker in bed liggen en slapen. En dat moet met de zaadjes ook. Die moeten hun eten en hun drinken uit den grond zuigen. En die moeten lekker warm worden door de zonnestralen; zie je, dan wordt de grond net zoo warm als je bedje, en daardoor kunnen de zaadjes slapen en groot worden. — Maar die aarde, waarvan ik ga vertellen, was heel erg droog. En die arme zaadjes hadden niets te drinken. Toen heeft God medelijden met die zaadjes gekregen en heeft een regenwolk naar dat veld gestuurd. Het regende zóó hard, dat de grond heelemaal nat werd. En de zaadjes dronken en dronken, tot ze zóó groot werden, dat er van boven een groen

puntje uit hun velletje kwam steken. En dat wer-

den korenplanten. En toen 't weer een poos geregend had, liet God de zon weerschiijnen, om het weer lekker warm te maken."

„Nou begrijp ik het," zei Eva.

„Je begrijpt nog niet alles van die twee brooden. Maar wèl, waarom we over onze boterhammen de berocho zeg-

gen **הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ** - omdat God het brood uit de aarde laat komen, hè?"

„Ja," knikte Eva, „maar wat begrijp ik nou nog niet? Want ik ken wel de heele geschiedenis van het koren. Van de eg en de ploeg en de zeis en de dorschvlegel en de molen en de bakker."

„Ik niet," zei Jaap.

„Jou vertel ik dat wel een anderen keer, als je

grooter bent. Maar nu ga ik Eva vertellen, wat ze nog niet begrijpt. — Toen ik nog een klein jongetje was, toen kreeg ik altijd mijn boterhammen van mijn Moeder. Net als jullie. Maar toen werd ik groot. En toen wou ik wel graag zèlf brood koopen. Want alle groote mannen koopen zelf hun brood. Maar daar moet je geld voor hebben. En toen heeft God gemaakt, dat ik flink en sterk en knap genoeg werd om geld te verdienen. Nog wel zóó veel geld, dat ik méér brooden kon koopen, dan ik noodig had. En ook nog brood voor Moeder en Jaap en Eva. En dáárom leg ik iederen Vrijdagavond *twee* brooden neer. Want God heeft me met heel, heel veel dingen geholpen...."

7. VAN HET DONKER IN 'T LICHT.

Vader wachtte even. Maar Eva had niets meer te vragen, want ze begreep het allemaal. En Moeder had ook niets te vragen, want Moeder begreep het zoo goed, — zoo goed, — nog véél beter dan Eva. En Jacob....

„Ik ga Jaap even naar bed brengen,” fluisterde Moeder. „Hij slaapt al.”

Moeder ging weg. En toen bleven Vader en Eva alleen in de donkere kamer.

Vader keek naar buiten. En Eva keek naar de zolder. Daar zag je lange lichtstrepen, van het lantaarnlicht van de straat. En de klok tikte stil en langzaam. Eva wou wel, dat de kamer altijd zóó kon blijven. Zoo stil en donker, en zoo lekker dicht bij Vader.

Daar was Moeder al terug. Moeder ging ook stil zitten, en Eva legde haar hoofd in Moeders schoot, en keek maar aldoor naar de lichtstrepen op de zolder, en luisterde maar aldoor naar het tikken van de klok.

„Ik moet naar sjoel,” zei Vader ineens. „Het is bijna nacht.”

„Hè,” zei Eva. Ze vond het zoo jammer.

Moeder wachtte nog een poosje, toen Vader weg was. Eindelijk was het nacht geworden. Moeder begon te oren, en stak na een poosje het licht op. Hè, wat stak dat licht in de oogen! Eva knipte met haar oogen, net of ze pas wakker werd. Ze had ook bijna geslapen, zóó stil was het geweest.

Na het oren zette Moeder alles klaar voor havdolo: de wijn en de beker, en het mooie ge-

vlochten kaarsje, en dat mooie doosje met die heerlijk ruikende gedroogde blaadjes erin.

Eva wist wel waarvoor dat allemaal was. Dat had ze vroeger al eens gevraagd, en toen had Vader gezegd: „Als er iemand bij ons gelogeerd heeft, en ze gaat weg, dan maken we alles een beetje mooier dan anders, omdat het voor 't laatst is, dat ze nog bij ons kan zijn. En als Sjabbos weggaat, — die is óók een heele dag bij ons geweest, — dan doen we dat ook.”

Vader kwam thuis.

„Goeie week!”

En toen ging Vader haddolo zeggen. Eerst dat lange stukje, en toen de berocho over de wijn. Eva kende die wel: בּוֹרָה פְּרִי הַגֶּפֶן, en ze wist ook wel, dat פְּרִי הַגֶּפֶן een druif beteekende, en dat de wijn van het sap van druiven gemaakt werd. En

de berocho over die ruikende blaadjes, בּוֹרָה מִיָּנִי, בּוֹרָה מֵאוּרֵי הָאֵשׁ, en over het lichtje, בְּשָׂמִים,

had ze ook al zóó dikwijls gehoord, dat zij ze ook wel kende.

Vader eindigde met *הַמְבְּדִיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל* en — „sssjt” zei het kaarsje. Uit was het. Uit was Sjabbos. Jammer!

Toen Vader en Moeder en Eva samen „hammavdiel” hadden gezongen, moest Eva gauw naar bed. 't Was eigenlijk al heel erg laat voor haar.

Onder het uitkleeden dacht Eva telkens aan wat Vader verteld had. Ze had vroeger wel alles geleerd van het koren, maar toen had ze er nooit aan gedacht, dat God het was, die voor alles zorgde. Ze vond het zoo mooi, wat Vader had verteld:

Moeder stopte haar in.

„Nacht Eva.”

„Moeder, ik moet wat in uw oor zeggen.”

Moeder bukte zich over haar heen en luisterde.

„Ik houd zoo erg veel van God, omdat Hij de zaadjes te drinken geeft en omdat Hij voor alles zorgt. Net of Hij de Moeder van de heele wereld is, hè?”

„Ja, Eva.”

„Maar hoort u eens, Moeder. Ik houd óók nog wel veel van U, hoor!”

Toen lachte Moeder, en gaf haar een kus.

8. VÓÓR CHANNOEKO.

Het was een paar dagen voor Channoeko.

„Hè,” zei Eva 's morgens onder 't aankleeden, „ik verlang er zóó naar, dat ik niet kan wachten.”

„Dat helpt niet veel,” lachte Moeder. „Want Channoeko komt tòch niet eerder, omdat jij er zoo naar verlangt.”

„Maar, — o, ik verlang er zoo naar,” riep Eva, en ze zwaaide met de armen om te laten zien, hoe erg ze verlangde.

„Jaap, jij weet niet meer, hoe Channoeko verleden jaar was, hè?”

Jaap gaf geen antwoord. Hij keek maar met heel groote, slaperige oogen voor zich uit.

„Jaap!”

„Wat is er?” vroeg hij met een zacht, benauwd stemmetje.

„Weet jij nog van verleden jaar Channoeko?” vroeg Eva weer.

„Nee,” schudde Jaap.

Moeder keek Jaap eens aan. Wat stil was hij!

„Is er wat, vent?” vroeg Moeder.

Ineens begon hij erg te huilen.

„Ik heb zoo'n keelpijn. Mijn keel doet zoo'n pijn.”

„Wat is dat?” vroeg Moeder. „Je gaat toch niet ziek worden vlak voor Channoeko? Laat mij eens in je keel kijken.”

Ja, hoor, Jaap had keelpijn. Moeder legde hem maar gauw weer in zijn bedje.

„Wat jammer,” zei Eva. „Als Jaap nu maar met Channoeko weer beter is.”

„Ik hoop het,” zei Moeder. „Maar ik ben bang van niet. Want keelpijn is niet zoo heel gauw over, en het is wel heel gauw Channoeko.”

Maar Jacob dacht niet erg veel na over Channoeko. Eigenlijk dacht hij heelemaal niet. Hij lag maar stil en zoet in zijn bedje, en zei niets.

Den heelen dag bleef hij zoo liggen, en den volgenden dag ook.

„Morgenavond is het al Channoeko,” zei Vader. „Ik denk, dat Jaap dan nog niet beter is.”

„Maar hij mag toch wel zijn kaarsje aansteken, hè Vader?” vroeg Eva.

„Ja,” zei Vader, „we zullen op zijn slaapkamer aansteken. Maar luister eens, Eva. Weet je nog van verleden jaar, den eersten avond Channoeko?”

„Nou,” zei Eva. „Toen heb ik zulke leuke dingen gekregen.”

„Ja,” zei Vader. „Misschien zijn er van 't jaar ook weer van die leuke dingen.”

Eva lachte.

„Verlang je erg ernaar?”

„Ja,” knikte ze.

„Nou moet je eens goed hooren. Als jullie nu morgenavond al je cadeautjes zoudt krijgen, zou Jaap er nog niet zoo erg veel aan hebben. Want Jaap is dan nog niet beter. 't Zou veel prettiger voor Jaap zijn, als we een paar dagen zouden wachten met de cadeautjes. Maar als je héél erg ernaar verlangt, dan mag je ze wel morgenavond hebben.”

Eva keek Vader eens aan. En toen dacht ze een poosje na.

Zie je, ze had wel vreeselijk naar de cadeautjes verlangd. Al zoo lang. En ze was ook wel nieuwsgierig, wat er komen zou. En ze verlangde ook naar de pret van 't uitpakken.

Maar .... maar ....

„Vader,” zei Eva zachtjes, „ik heb er eigenlijk heelemaal niet naar verlangd.”

En toen zette ze heel groote oogen op. Want anders zouden de tranen er overheen rollen. En dat mocht niet.

Vader tilde haar hoog op, en gaf haar een kus.

„Jij bent zóó'n groote meid!" zei hij. „Zóó groot, — nog grooter dan Vader!"

9. CHANNOEKO.

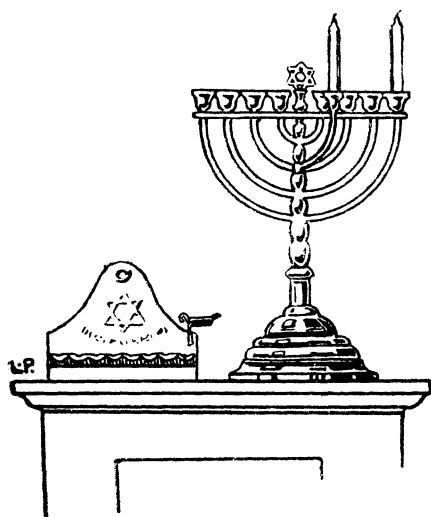
„Stil," zei Moeder om 't hoekje van de slaapkamerdeur, „Jaap slaapt een beetje. Maar we zullen de menourous vast klaarzetten. En als hij dan wakker wordt, kunnen Vader en hij dadelijk aansteken."

Vader en Eva stonden samen buiten voor de deur van de slaapkamer. Maar nu kwamen ze op de teenen naar binnen.

Vader zette heel voorzichtig een klein tafeltje voor Jaap's bed. En daarop de twee menourous: één groote, mooie koperen menouro van Vader, en één aardige kleine blikken menouro van Jaap.

„Nu wachten," zei Vader, „tot hij wakker wordt."

En Vader, Moeder en Eva gingen met z'n drieën om het tafeltje zitten, en wachtten.

Wat sliep Jacob lekker rustig. Net of hij heelemaal niet van plan was om wakker te worden.

Maar kijk: daar bewoog zijn handje al, dat boven op de deken lag. En daar....

„Hè!" zuchtte Jaap.

Hij had zoo heerlijk geslapen, en als

je slaapt voel je heelemaal niet, dat je zoo'n keelpijn hebt.

Daar zag hij Vader en Moeder en Eva zitten. En daar zag hij ook het tafeltje met de twee menourous.

„Channoeko," lachte hij.

Toen stak Vader van beide menourous dat aparte lichtje aan, dat niet bij het rijtje van acht hoorde.

„Dat zijn onze knechtjes, die twee," zei Vader.

„Die moeten ons helpen, om de andere lichtjes

aan te maken. Zal ik er vanavond maar eens vijf aansteken."

"O nee!" riep Eva. „Dat weet U toch wel! Vanavond maar één."

"Waarom?" vroeg Vader.

"Och, U weet het wàt goed!" zei Eva. „U doet maar net of U het niet weet."

"Wàt weet ik dan niet?"

"Dat het vanavond de eerste avond is, en dat je dan maar één lichtje opsteekt. En morgen twee, en overmorgen drie, en over-overmorgen vier, en dan vijf, en dan zes, en dan zeven, en dan acht ...."

"En dan negen, en dan tien ...." ging Vader verder.

"Och nee!" lachte Eva, „er zijn toch maar acht dagen!"

"Hè Vader," zei Jaap, — en zijn stemmetje was al wat minder zacht dan in 't begin, — „gaat U nou aansteken?"

"Ja, hoor," zei Vader, „nu begin ik."

Jaap's oogen keken nieuwsgierig vanuit zijn bedje naar Vaders menouro, en hij luisterde, hoe Vader berocho zei:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה:

Zou het lichtje dadelijk aangaan? Of — hè, wat een ongehoorzaam lichtje was dat! Het wou maar niet aan.

Tsss — ssj — ja, hoor, nu was het aan.

„Nou ik,” zei Jaap.

Moeder zette Jacob's menouro vlak voor zijn bedje en gaf hem het lichtje, dat voor knechtje speelde, — „sjammosj” noemde Vader het, — in de hand.

En heel voorzichtig, en heel trotsch, en heel blij stak Jaap zijne eene lichtje aan.

Tsss — ssj — klaar!

„Niks moeilijk,” zei Jaap.

En met een erg roode kleur luisterde hij, hoe Vader en Moeder en Eva samen „mongouz tsoer” zongen. Wat een mooi wijsje was dat!

„De lichtjes mogen in een hoekje van de kamer blijven staan,” zei Moeder, „en dan mag Jaap er naar kijken, maar dan gaan wij de kamer uit.”

Toen was Jaap alleen, — alleen met de lichtjes.

Die twee knechtjes-lichtjes, — zouden die het prettig vinden, om de andere lichtjes te helpen aanmaken?

„Dag....” knikte Jaap tegen ze.

„Dag....” zag Jaap de lichtjes terugknikken.

Wat lag Jaap toch lekker. Zijn keel deed al lang zoo'n pijn niet meer.

En wat fijn, dat het Channoeko was, en dat die lichtjes hem gezelschap mochten houden.

„Dag.... dag lichtjes!”

„Dag.... dag Jaap!”

Jaap geloofde, dat het nog nooit zóó lekker stil en gezellig in de slaapkamer was geweest.

Nu werden de lichtjes kleiner.... en Jaap's oogen ook.

„Nacht.... nacht lichtjes!”

„Nacht.... nacht Jaap!”

10. EINDELIJK!

„Vader,” zei Eva, — 't was op één na de laatste dag van Channoeko, en Jaap was alweer beter, — „ik heb een geheim, dat niemand weet.”

„En wou je dat geheim aan mij vertellen?”

„Ja .... eerst wou ik het niet vertellen, ...
maar ....”

„Nou?”

„Maar dan had ik het geheim alleen, en niet
met iemand anders, en dan was het geen geheim.”

„Vertel dan maar,” zei Vader.

„Ik heb op school een lapje gehaakt, en daar
kun je de pannen mee aanpakken als ze te heet
zijn. En dat geef ik vanavond aan Moeder!”

„Wat zal Moeder blij zijn!”

„Ja,” lachte Eva. „En ik heb het ingepakt. En
Moeder weet er niets van.”

„Ik zal er niets van vertellen, hoor! Moeder
denkt heelemaal niet, dat ze wat van je krijgt.”

„Een verrassing, — fijn!”

Eindelijk, eindelijk, eindelijk! Eva had den heelen
dag gedacht, dat het nooit avond zou worden.
Maar het was toch avond geworden. Gelukkig
maar!

Jaap zat op Moeders schoot. En Eva op haar
eigen kleine stoeltje. Want Vader zou vertellen:
de geschiedenis van Channoeko.

„’t Is al heel lang geleden. En het is een heel

droevige geschiedenis. Maar gelukkig is het goed afgelopen. Luister maar."

"De Joden woonden toen wel in ons eigen land, maar ze hadden niet hun eigen koning. Er waren andere mensen gekomen, — die heetten Grieken, — en die waren de baas in het Joodsche land. Als die Grieken nu maar goede mensen geweest waren. Maar zie je: ze waren erg knap en konden heel mooie dingen maken, — mooie huizen en mooie beelden. En daardoor dachten ze, dat ze alles konden. Dat ze eigenlijk zelf wel beelden konden maken, die hun god waren."

"Afgodsbeelden, — weet ik wel," zei Eva.

"En dan bogen ze voor die beelden, zooals wij wel eens voor God buigen. En ze gaven van wat ze hadden, — van hun dieren, die ze anders zelf gebruikt hadden, — aan die beelden, zooals de Joden vroeger aan God gaven."

"Offers," zei Eva. Als Eva wat wist, kon ze 't maar niet voor zich houden.

Vader lachte even.

"Ja, offers. En omdat ze zoo knap waren, dachten ze ...."

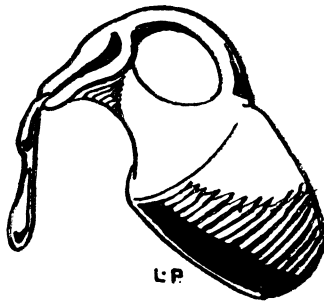
"Hoe kun je nou knap zijn, als je denkt, dat

een beeld God is! Zoo'n beeld heb je toch zelf gemaakt!"

„Ja, dat *is* ook dom. Maar ze hadden veel knappe dingen geleerd en knappe boeken geschreven, en daarom dachten ze, dat ze veel knapper waren dan de Joden, en dat de Joden maar alles moesten doen, wat *zij* wilden. En weet je, wat de Joden voor ze moesten doen? Ze moesten net doen, of ze óók Grieken waren: ze moesten in den tempel, den Joodschen tempel, offers brengen. Maar offers, die Joden nooit mogen brengen, omdat het dieren waren, die Joden nooit mogen eten. En die moesten ze brengen voor die beelden, die goden. Want die hadden die vreemde menschen in den tempel van God gezet....

Ja, — toen waren er wel heel veel Joden, die bang werden. Die durfden niet te zeggen: „Ik wil niet doen, wat God verboden heeft." " En die deden maar mee, en gingen ook denken, dat die beelden God waren. Dat was heel erg.... Maar één man was er, een oude man, Mattisjohoe, en die dacht: „Moeten wij zóó maar doen, wat die vreemde menschen zeggen? Moeten we niet veel eerder doen, wat God ons gezegd heeft?" " En hij

dacht het niet alleen, — hij *zei* het ook. Hij durfde het hardop te zeggen, tegen alle Joden, die naar hem wilden luisteren. En toen schaamden die Joden zich, omdat ze niet eerder gedurfd hadden. Ze wilden wel alles doen, wat Mattisjohoe zei. En ze gingen in den tempel, en maakten hem weer heelemaal in orde. Alle beelden moesten eruit, en al die leelijke offers, die er niet in hoorden. En toen al hun werk klaar was, zeiden ze: „Nu nog het olie-licht aansteken, dat altijd in den tempel gebrand heeft.” Maar.... waar was de olie gebleven? Alle kruikjes met fijne olie waren stuk-

gemaakt of vuil geworden. En nieuwe olie hadden ze nog niet kunnen maken. — Gelukkig! Daar vonden ze één klein kruikje. „Net genoeg voor één dag” zeiden ze. Het speet hun wel, dat het niet meer was.

Want ze wisten, dat er in één dag niet genoeg nieuwe olie gemaakt kon worden, om het lichtje te laten doorbranden.

En toen gebeurde er een wonder. Den tweeden

dag kwam er uit het leege kruikje genoeg olie, om weer een dag het licht te laten branden. En den derden dag weer. En zoo acht dagen lang. En in die acht dagen hadden de Joden tijd genoeg gehad, om nieuwe olie te maken.

Zie je, dáárom, omdat *dat* wonder weer jarig is, steken we acht dagen onze mooie Channoeko-lichtjes aan. — Begrijp je het, Eva?"

„Ja,” knikte Eva.

„En nou krijgen we de Channoeko-cadeautjes!” riep Jaap opeens.

Hij was ook al zoo lang stil geweest!

11. EEN VASTENDAG.

Eva wou wel, dat zij al zoo groot was als Vader en Moeder. Die mochten al vasten, — een heelen dag!

Want het was een vastendag vandaag. 10 Teiweis heette die dag. Eva wist wel, wat die naam beteekende. Teiweis was de naam van een Joodsche maand, — net zooals Januari of Mei ook een naam was van een maand. Ze kende nog wel meer Joodsche maanden. Maar 't best van alles wist ze de maand Chesjwan, — want dan was ze jarig.

„Vader, vindt u 't nou niet fijn, dat u al mag vasten?”

„Niet zoo héél fijn. Want we vasten ook niet voor de pret.”

„Waarvoor dan?”

„Juist om te denken aan nare dingen, die vroeger gebeurd zijn. Want als je zoo'n ergen honger hebt, — dat is niet zoo'n prettig gevoel. En dan denk je er gauwer aan, hoe naar ze 't hebben gehad vroeger, óók op den 10^{en} Teiweis.”

„Wat was er toen gebeurd?”

„Héél nare dingen. De Joden woonden toen nog in ons land, ons Joodsche land, in...”

„Kenaän,” zei Eva. „Weet ik wel: we staan altijd שְׂמֹנֶה עָשָׂר naar dien kant, omdat daar ons land s. Als je altijd maar zou doorloopen naar dien kant, zou je eindelijk in Kenaän terecht komen, hè Vader?”

„Ja. En de hoofdstad van ons land...”

„Jerusalem,” zei Eva. Ze was er zoo trotsch op, dat ze de hoofdstad ook wist.

„Wat knap!” zei Vader. „En op den 10^{en} Teiweis zijn er, héél vroeger, menschen gekomen om oorlog te maken met Jerusalem. En daardoor be-

gon toen voor de Joden een heel nare tijd. Ieder jaar, als het weer 10 Teiweis is, denken we daar weer aan. Zie je, altijd als we aan die nare dingen moeten denken, vasten we: op 17 Tammoez, omdat er toen ook net zoo iets gebeurd is met Jerusalem. En op 9 Aav, omdat Jerusalem en de tempel toen heelemaal kapot zijn gemaakt door vreemde soldaten. Er zijn nog veel meer vastendagen: die van Gedaljo, dan denken we aan iets heel leelijks, dat de Joden gedaan hebben: er was een man, die de baas was over de Joden in Kennaän, en die heel goed voor hen was. En toen hebben een paar Joden dien goeden Gedaljo doodgemaakt. Daar hebben we ieder jaar weer verdriet van, en daarom vasten we dien dag, — den dag na Rousj Hasjono. — En dan תַּעֲנִית אֶסְתֵּר — die geschiedenis ken je wel, hè?"

„Nou!" zei Eva. „Vertelt u hem nog eens."

„Later," zei Vader. „Als 't weer Poerim wordt."

„U hebt יוֹם כָּפוּר vergeten!" zei Eva.

„O ja," zei Vader. „Maar dat is niet, om aan iets verdrietigs van vroeger te denken. Dan vasten we, omdat we zoo'n spijt hebben van alle leelijke dingen, die we gedaan hebben."

„Hè, Vader, ik wou óók zoo graag vasten.”

„Nee, meid, dat mag je pas, als je grooter bent.”

„Hè, waarom *nu* nog niet?”

„Omdat je eerst nog een eindje moet groeien. Als je zoo'n groote, stevige meid van 9 jaar bent, mag je al een halven dag vasten, en als je héél groot bent, 12 jaar, dan mag je net zoo lang vasten als Moeder en ik.”

„Ik wou, dat Onze Lieve Heer me *nu* al zoo groot maakte, dat ik kon vasten.”

„Wat ben je nú dom,” zei Vader. „God zal je zeker wel laten groeien, — zooals Hij je tot nu toe ook al heeft laten groeien, en zooals Hij je heele lijfje heeft gemaakt en heeft laten groot worden en gezond heeft laten blijven. — Je kent toch wel **אֲשֶׁר יֵצֵר**?”

„Ja,” zei Eva. „Dat ken ik allang:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יֵצֵר
אֶת־הָאָדָם בְּחֻמָּה וּבְרָא בּוֹ נְקִבִּים נְקִבִּים
חֲלוּלִים חֲלוּלִים גְּלוּי וְדוּעַ לִפְנֵי כֹסֶא כְבוֹדָךְ
שָׂאם וּפְתָח אֶחָד מֵהֶם אִוּ וּפְתָח אֶחָד מֵהֶם

אִי אִפְשֶׁר לְהַחֲנוּם וְלַעֲמֹד לְפָנֶיךָ: בְּרוּךְ
 אַתָּה יְיָ רֹפֵא כָּל בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת:

„En je weet ook, wanneer je het zegt. Dat zeg je dan, omdat je het zoo knap van God vindt, dat Hij je gemaakt heeft; en dat Hij je zóó gemaakt heeft, dat alles vanzelf goed gaat. Je oogen om te kijken, en je handen om te pakken, en je ooren om te hooren, — en alles net zóó als het zijn moet. En daarom moet je niet ineens willen, dat God je zoo maar een heel stuk grooter maakt. Want dat kan niet.”

„Nee,” zei Eva, „ik zei het ook zóó maar, hoor.”

En toen ging ze haar boterham opeten. Want al wou ze nog zoo graag vasten, — zoo'n boterham lustte ze wel!

12. OP SCHOOL.

Er was een jarige in de klas van Eva. Marietje heette ze. En ze was nog wel Eva haar buurvrouw.

Eva had het al een paar weken van te voren geweten. Want Marietje verlangde vreeselijk naar

haar verjaardag, en ze moest er maar den heelen tijd over praten.

„Ik weet nog niet, wat ik krijg,” had Marietje gisteren gezegd, „maar ik geloof een heele boel.”

„Hoe weet je dat?” vroeg Eva.

„Aan Moeders gezicht,” lachte Marietje. „En ik mag trakteeren. En jij mag *drie* nemen, omdat jij naast me zit, en omdat ik je aardig vind.”

Eva vond Marietje ook wel aardig. Maar dat vertelde ze haar niet, omdat ze het zoo raar vond om het te zeggen.

En nu was Marietje jarig. Je kon het al uit de verte zien. Want ze holde en sprong en zwaaide met haar tasch, nog veel meer dan anders.

„Ik feliciteer je!” riep Eva haar uit de verte al toe.

„Dank je!” riep Marietje terug. „En ik heb een koker gekregen, en een doosje gouden griffels, en een wieg voor de pop, en Moeder heeft een mutsje voor de pop gehaakt, en een pen, maar daar mag ik nog niet mee schrijven, over een maand pas, als we op school met inkt schrijven, en een opschrijfboekje, en een beenen ringetje, maar dat is veel mooier dan goud, en een nieuwe sponsdoos, en — nou weet ik niet meer.”

„Wat een hoop!" zei Eva.

En Eva dacht:

„Zou ze ook een zakje trakteelekkers hebben gekregen? En zou ze eraan denken, dat ik er drie mag hebben?"

Want Eva hield wel een beetje van lekkers. Geen klein beetje, maar een gróót beetje.

Voor schooltijd pakte Marietje haar koker uit en al het moois, dat ze had meegebracht.

En toen kwam ook een zakje lekkers voor den dag.

Marietje zette het voor zich neer op de bank en ging verschrikkelijk mooi zitten. Want als je jarig bent, wil je altijd heel knap zijn.

Eva was wel een beetje nieuwsgierig, wat er in het zakje zat. Maar ze vroeg het niet. Dat stond zoo kinderachtig.

„Jij krijgt er drie," zei Marietje nog heel zachtjes, toen de bel was gegaan.

„Ja," knikte Eva.

Eva moest wel eens onder de les naar het zakje kijken, maar ze lette toch goed op.

„En nou mag Marietje met haar zakje rondgaan," zei de Juffrouw, toen lezen klaar was. „Of lusten jullie niet?"

Nou! Wat was dat nu voor een vraag!

„Weet je wat?” zei de Juffrouw, „je moest eens bij je buurvrouw beginnen.”

„Ja,” zei Marietje, „zij mag drie hebben.”

„Vind je haar zóó aardig?”

„Nou!” zei Marietje.

Eva keek in 't open zakje. En toen schrok ze. Want het waren koekjes. En die mocht ze niet hebben.

„Nee,” schudde Eva met een kleur.

„Lust je niet?” vroeg de Juffrouw.

„Ja,” knikte ze.

„Waarom neem je er dan geen?”

„Ik mag niet.”

De Juffrouw begreep het niet goed.

„Je mag gerust,” zei de Juffrouw. „Marietje zei nog wel, dat je drie mocht nemen.”

„Nee,” schudde Eva. En toen, met een heel zacht stemmetje:

„Het zijn geen Joodsche koekjes.”

Toen begreep de Juffrouw het.

„Wat jammer voor je,” zei ze.

Marietje vond het ook erg jammer.

„Hindert niks,” zei Eva.

En toen ze even later druk aan 't schrijven was, voelde ze ineens de Juffrouw haar hand op haar schouder.

En zóó zachtjes, dat niemand anders het hooren kon, zei de Juffrouw:

„Wat vind ik jou een flinke meid.”

En met een erge roode kleur schreef Eva verder.

13. POERIM.

„Moeder, mag ik helpen?” vroeg Eva om het hoekje van de keuken.

„Wat graag!” zei Moeder. Ze had zoo veel te koken, die Moeder. Want het was Poerim vandaag.

„Wat mag ik doen?” vroeg Eva.

„Wil je die pannetjes schoonmaken, die ik gebruikt heb?”

Eva klom op een stoof om bij den gootsteen te kunnen komen.

„O, Moeder, in dat pannetje hebt u pudding gekookt!”

„Ja, — dat moet je maar eens uitlikken, vóór je 't schoonmaakt. Of wil je liever niet?”

„Nou! Maar hebt u ook niet een pannetje voor Jaap om uit te likken?”

„Weet je wat: lik jij de lepel af, dan kan Jaap het pannetje uitlikken. Roep Jaap maar even.”

Eva ging naar de kamer.

„Jaap, je moet het puddingpannetje uitlikken.”

„Mmmm!” zei Jaap, en hij liep gauw naar de keuken.

„Tingeling,” ging de bel.

„Moeder, zal ik op de bel letten?” vroeg Eva.

„Best, maak jij maar open.”

Even later kwam Eva terug.

„Moeder, daar is een arme juffrouw, en die zegt „„nog veel jaren,”” en Vader heeft verteld, dat je op Poerim aan alle arme mensen wat moet geven.”

Moeder haalde wat uit haar beurs.

„Ga jij dat maar met Jaap aan die juffrouw brengen, en dan moet jullie ook „„nog veel jaren”” zeggen.”

Dat vonden Eva en Jaap een prettig werkje. „Tingeling” ging een poosje later weer de bel. „Ga maar weer eens kijken,” zei Moeder tegen Eva. „Wat heb je het druk, hè?”

„Juist fijn!” zei Eva, en ze was al bij de deur. „O, Moeder,” kwam ze even later terug, met een kleur, „daar is een meneer met een witte jas en een taart, en die zegt, dat die taart voor hier is!”

„Zou iemand ons dat gestuurd hebben?” zei Moeder. „Ik ga eens even kijken.”

Ja, hoor, iemand had die taart gestuurd. Moeder en Eva en Jaap schrokken ervan, zoo’n mooie was het.

„Zie je,” zei Moeder, toen ze weer bij ’t fornuis stond, „dat doen nou alle Joden vandaag: elkaar lekkers sturen, omdat ze zoo blij zijn, dat het Poerim is.”

„Wat kookt u?” vroeg Jaap.

„Een heeleboel lekkere dingen. Allemaal verrassingen.”

„O, ik weet het al,” zei Jaap, „Vrijdagavondsoep.”

„Ja,” zei Moeder, „erge lekkere Vrijdagavondsoep. Maar verder moet je niet raden, want anders is het geen verrassing meer.”

Jaap zat nog druk te likken. Zijn gezicht was heelemaal met pudding.

„Vader heeft zoo mooi gezongen vanmorgen,” zei hij. „Maar erg lang.”

„Dat is geen zingen, hè Moeder? Als je de megillo voorleest, is toch geen zingen?” zei Eva.

„Nou,” zei Moeder, „gewoon voorlezen was het toch ook niet.”

„Nee,” zei Eva, „het was net zoowat, zocals de gazzen de touro voorleest. Maar een beetje anders. — Maar Vader is ook geen echte gazzen!”

„Nee,” zei Moeder, „Vader heeft het thuis nog eens voorgelezen, omdat wij het toch ook moesten hooren, en omdat ik vanmorgen niet naar sjoel kon gaan.”

„Het wàs geen voorlezen,” zei Jaap met zijn pudding-gezicht, „want voorlezen is veel prettiger. En het was zoo lang.”

„En tòch was het een verhaal, dat Vader voorlas,” zei Moeder. „Maar het verhaal was in 't Joodsch, en dat begrijp je later pas.”

„Was 't een mooi verhaal?” vroeg Jaap.

„Wät mooi, hè Moeder?” zei Eva, „ik ken het wel. Zal ik het eens vertellen?”

„Straks,” zei Moeder, „als ik klaar ben met koken, en als de pannetjes schoon zijn, en als Jaap zijn gezicht ook schoon is.”

Jaap zat net zijn wijsvinger af te kluiven.

„Zoo,” zei hij, „nou is het schoon.”

En òf het schoon was! Want in het heele pannetje was niets meer te zien.

Of Jaap ook kon helpen!

14. WAAROM HET POERIM IS.

„Nou begin ik,” zei Eva.

„Er was eens een koning. En die was erg rijk. Een heeleboel paleizen en stallen en tuinen en knechten. En een heeleboel koninginnen. Maar één koningin was het hoogste. En die heette Wasjtì. En de koning heette Achasjwerousj.

En toen wou de koning al zijn moois aan de menschen laten zien.”

„Dat is opscheppen,” zei Jaap.

„Hè, je moet niet onderdehand praten. — Alle menschen kwamen kijken en mochten wat eten

bij het paleis. Maar als je niet wou, hoefde je niet.

En toen zaten er een troep deftige menschen bij den koning aan tafel. En toen dacht de koning: „Ik wou, dat ze eens zagen, wat een mooie, lieve koningin ik heb.” En hij stuurde een boodschap naar het paleis van de koningin, — want die woonde in een apart paleis, — of ze alsjeblieft wou komen. Maar ze vond het veel te prettig in haar eigen paleis, en ze vond het ook wel een beetje naar, om bij al die visite te komen, en toen stuurde ze een boodschap terug, dat ze niet wou.

En toen de koning dat hoorde, dat ze ongehoorzaam was, toen werd hij verschrikkelijk boos. En hij vroeg aan allemaal knappe menschen, wat voor straf de koningin moest hebben. Nou, ze mocht natuurlijk geen koningin meer blijven.

Toen moest er een nieuwe koningin zijn. En toen kwamen er allemaal meisjes, die graag koningin wilden worden. En één heette Esther; dat was een Joodsch meisje, en die had geen vader of moeder meer, maar die woonde bij haar oom, die heette Mordechai. En toen Esther aan de beurt kwam om bij den koning te komen, toen

vond de koning haar zóó aardig, dat hij haar koningin wou maken."

„Heerlijk!" riep Jaap.

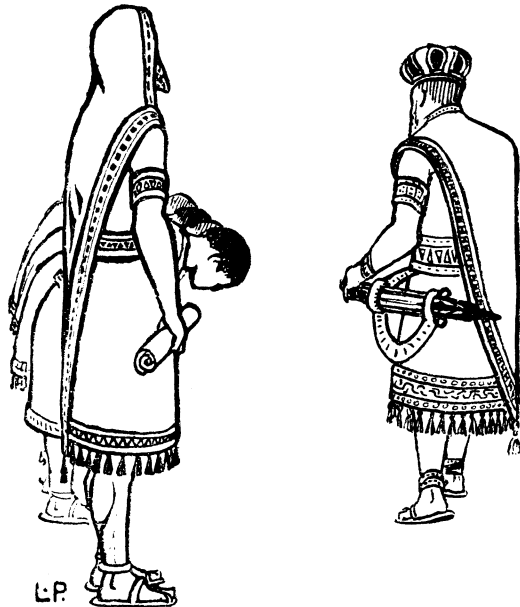
„Maar Mordechai zei, dat ze maar niet moest vertellen, dat ze Joodsch was. En toen werd ze koningin.

En een poosje later was er iemand, die heette Haman. — O nee, eerst heb ik wat vergeten. Toen waren er twee menschen, die spraken stilletjes af, dat ze den koning dood zouden maken. En dat hoorde Mordechai bij ongeluk. En toen heeft hij het aan den koning gezegd, — dat was geen klikken, want als hij het niet gezegd had, was de koning doodgemaakt, — en daardoor werd de koning gelukkig niet doodgemaakt. En die geschiedenis werd opgeschreven in een boek, dat ze het niet zouden vergeten.

En een poosje later was er iemand, die heette Haman. Dat was een slechte man. Hij was erg trotsch. En hij hield niets van de Joden. Maar de koning vond hem knap, en daarom werd hij de hoogste van het land, behalve de koning natuurlijk.

En alle menschen, die Haman op zijn paard voorbij zagen rijden, maakten een diepe buiging

voor hem. Maar Mordechai niet. Die dacht: „Ik maak alleen een buiging voor God.” Haman zag dat wel, en hij werd erg boos op Mordechai. En toen hij hoorde, dat Mordechai een Jood was,

werd hij boos op alle Joden. En toen ging hij naar den koning, en toen zei hij: „Er zijn hier menschen, die doen heelemaal niet, wat U zegt. Die zijn erg ongehoorzaam. U moest ze maar dood laten maken, allemaal. Dat is maar het beste.”

„Goed,” zei de koning, want hij dacht: „Die Haman is zoo knap, dus dan zal het wel goed zijn.”

En toen stuurde Haman brieven door het heele land, dat de Joden moesten worden doorgemaakt.

De koning dacht heelemaal niet meer eraan, wat hij tegen Haman gezegd had. Hij wist niet eens, dat die ongehoorzame menschen, waar Haman het over had gehad, de Joden waren. Maar Haman wist het best. Die vond het heerlijk, dat de Joden nu voor straf doorgemaakt zouden worden. Slecht, hè?

En de Joden, die de brieven lazen, schrokken erg. Want ze hadden niets slechts gedaan. En nu zouden ze allemaal dood gaan. Ze hadden zóó'n verdriet, dat ze hun kleeren stukmaakten, omdat ze niet mooi aangekleed wilden zijn; en ze wilden ook haast niet eten. Zóó vreeselijk was het.”

15. WAAROM HET POERIM IS.

(Vervolg).

„Esther had er in haar paleis niets van gemerkt. Maar toen ze uit het raam keek, zag ze Mordechai ook al met van die stukgemaakte kleeren.

„O," " zei ze, „dat mag niet eens voor den koning, met zulke leelijke kleeren bij het paleis komen." "

En ze stuurde een boodschap naar Mordechai, dat het niet mocht. Toen liet Mordechai haar zoo'n brief lezen, dat de Joden werden doodgemaakt. En toen schrok ze erg.

„Ja," " zei Mordechai, „maar jij bent net zoo goed een Jodin. Je moet niet denken, dat er met jou niets gebeurt, omdat je koningin bent. En misschien kun *jij* wel maken, dat het nog goed afloopt." "

„Hoe dan?" "

„Ga naar den koning, en vraag hem, of het alsjeblieft niet hoeft te gebeuren.""

Eerst durfde Esther niet. Want de koning kon wel eens heel boos worden, als je bij hem kwam, zonder dat hij je geroepen had. Maar ze ging toch. Flink, hè? En eerst vastte ze, om God te vragen, of Hij haar wou helpen. Daarom hebben Vader en Moeder gisteren ook gevast. De koning was heelemaal niet boos. Hij vond het juist aardig, dat ze kwam. En hij vroeg, wat ze wou. „Ik wou, dat U met Haman morgen bij me kwam

eten." " Nou, dat wou de koning wel, en Haman ook. En toen ze bij haar aten, vroeg de koning weer, wat ze wou. „Ik wou, dat U wéér met Haman bij me kwam eten." " Haman was zoo blij en zoo trotsch, omdat hij alleen bij den koning en de koningin mocht eten. En toen hij net zoo'n goeie bui had, zag hij weer Mordechai staan, die niet wou buigen. En toen was zijn goeie bui ineens weg.

„Waarom kijk je zoo boos?" vroeg zijn vrouw, toen hij thuis kwam.

„Nou is de koningin zoo aardig voor me, en nou wil die Jood niet voor me buigen." "

Toen bedacht zijn vrouw wat ergs: hij moest Mordechai apart doodmaken; hij moest hem ophangen aan een galg. Erg, hè?"

„Ja," knikte Jaap. Hij wist wel niet, wat een galg was, maar het zou vast wel erg zijn.

„Maar dat moest Haman eerst aan den koning vragen. Dat zou hij morgenochtend vroeg doen, als het nog nacht was.

Maar dien nacht kon de koning maar niet slapen. En hij verveelde zich zoo. Daarom liet hij zich een beetje voorlezen. Dingen, die echt gebeurd

waren. Weet je, wat? Dat Mordechai gemaakt had, dat de koning niet dood werd gemaakt. Weet je nog wel?

En toen dacht de koning er ineens aan, dat

Mordechai nog niets voor belooning had gekregen. Daar moest hij wat op bedenken. Wacht, daar zag hij iemand. Die kon hem raad geven. Dat was Haman. Die wou hem komen vragen, of hij Mordechai aan een galg mocht hangen.

„Wat moet ik met iemand doen, waar ik veel van houd?" vroeg de koning.

„Nou," dacht Haman, „daar bedoelt hij mij natuurlijk mee."

En hij zei:

„Dan moet u hem op een paard van u laten rijden, met uw mooie kleeren aan, en dan moet er een deftige man voor hem uitloopen, en die moet roepen: „Zóó doet de koning met iemand, waar hij veel van houdt."

„Prachtig!" zei de koning, „jij bent die deftige man, die voor hem uitloopt, en Mordechai is die man, waar ik zoo van houd."

Toen schrok Haman erg. Maar hij moest het toch doen.

En toen ze den volgenden dag weer bij Esther aan tafel zaten, vroeg de koning weer, wat er was. En toen zei ze het. En ze zei ook, dat Haman die slechte man was, die de Joden wou doodmaken. En dat zij nog wel een Jodin was. En toen werd de koning zóó boos op Haman, dat hij hem liet doodmaken. En toen is alles goed afgelopen met de Joden. En nou is het uit."

16. SCHOONMAAK.

Och, och, wat een rommel!

Vaders boekenkast werd gedaan. En nu moesten alle boeken er uit, en afgestoft, en uitgeklopt. En als dan de kast zelf heelemaal schoon was, mochten ze er weer in.

Eva mocht helpen. Ze had vanmiddag vrij van school. Ze had haar blauwe schort met mouwen aan. Anders vond ze het altijd naar, om dat schort aan te doen, maar nu ze mocht helpen schoonmaken, vond ze 't heerlijk.

Ze had een kleur van 't harde werken. Want er waren zulke dikke boeken bij, en die mocht ze ook uitkloppen.

„Wat is dit boek?” vroeg Eva.

„Dat is een Joodsch boek. Dat kun je later pas begrijpen. Maar je moet het erg goed uitkloppen, want Vader heeft het veel aan tafel gebruikt, en daardoor kon er wel eens gomeits tusschen zitten.”

Eva wist wel, wat gomeits was: broodkruimeltjes of ander goedje, dat je op Pesach niet in huis mocht hebben.

En er zàten kruimeltjes tusschen. Het duurde een heele poos, voor al het gomeits eruit was.

„Prettig,” zei Eva, „dat er gomeits tusschen zat. Want anders doe je 't voor niets.”

Een poosje werkten Moeder en Eva stil door.

„Och,” zei Moeder ineens.

Eva keek op. Moeder had een oud, geel papier-tje in haar hand.

„Wat is dat?” vroeg Eva.

„Dat is een briefje, dat Vader geschreven heeft, toen hij nog een klein jongetje was. Op rousj-hasjono heeft hij het aan grootvader en grootmoeder geschreven. Kijk maar.”

En daar stond:

„lie-fe vaa-der en moe-der, nog veel jaa-ren rou-se-soo-noo. ik zal al-tijd zoet zijn.”

„O!” lachte Eva. „Wat was Vader toen dom! *Vader* moet met één *a*, en *jaren* ook!”

„Ja,” zei Moeder, „maar Vader was toen nog erg klein. En daardoor wist hij het niet beter.”

„Is het erg lang geleden?”

„Héél erg lang. Toen was ik nog zóó klein, dat ik nog heelemaal niet kon schrijven. En toen ging Vader nog pas op school.”

„Ik vind schoonmaak fijn," zei Eva, „want dan vind je allemaal dingen van vroeger."

„Kijk eens," zei Moeder, „hier zul je wel geen gomeits in vinden."

Het was een hagodo.

„Mag ik even de plaatjes kijken?" vroeg Eva.

Want al was schoonmaken nog zoo fijn, — plaatjes kijken was nog fijner.

Eva kende alle plaatjes. En de heele geschiedenis van Pesach, óók die, waarvan geen plaatjes waren, kende ze ook.

Zachtjes voor zich heen vertelde ze alles van de plaatjes.

„Die man slaat die andere man zoo. Gemeen. Dat is een Egyptenaar, en die slaat een Jood. De Joden hebben het zoo naar in Egypte. — Daar is Mozes bij Faro. En hij zegt: laat de Joden weggaan. Maar Faro doet het niet. — Daar krijgen de Egyptenaren tien straffen. Allemaal bloed in plaats van water, en allemaal kikkers, — bah, — en kleine diertjes overal, en leeuwen en tijgers, en alle koeien ziek, en zelf allemaal ziek, en erge hagel, en sprinkhanen die alles opeten, en heelemaal zwart, dat is, dat alles donker is, en de

oudste jongens dood. — Nou, en dan laat Faro ze maar gaan. En dan hebben de Joden zoo'n haast, dat ze geen brood kunnen bakken, en dan worden het matzes. — En dan wil Faro ze weer inhalen, en dan kunnen de Joden midden door de zee loopen, maar als de Egyptenaren het probeeren, wordt de zee weer heel, en dan gaan ze allemaal dood. Kijk maar. Maar die paarden hebben niks gedaan, en die gaan ook dood. Jammer."

„Kijk eens, Eva, er ligt al een heel stapeltje boeken te wachten, of ze niet worden uitgeklopt."

Eva ging weer gauw aan het werk. Want als ze de geschiedenis van Pesach zoo goed kende, moest ze toch ook zorgen, dat er met Pesach geen gomeits in huis was.

17. SEIDERAVOND.

En nu was het Pesach geworden. Gisterenavond was Vader met een kaarsje en een veer het heele huis rondgegaan. In alle kamers had hij gekeken, — Eva was ook meegeweest, maar Jaap niet, want die sliep al, — en nergens was meer gomeits te vinden geweest.

Vanmorgen had Moeder het laatste gomeits, dat er in huis was, laten verbranden. En Moeder had het den heelen dag, gisteren en vandaag, erg druk gehad. Eva had wel een klein beetje kunnen helpen, maar toch niet genoeg om te maken, dat Moeder het niet druk zou hebben.

En nu was het Seideravond. Jaap en Eva hadden allebei overdag geslapen, om bij den eersten seider te mogen opblijven.

Wat mooi was het!

Heel wit was de tafel, en heel blinkend Vaders beker. En in de glazen van Moeder, Eva en Jaap zag je het licht als kleine sterretjes schitteren.

In het midden stond de Seiderschotel, vol met alles wat er op hoorde: een lang, smal bakje met een beentje erop, en een klein rond met een gebraden ei. Wat groene blaadjes, — wat radijsjes, — een mooi vaasje met azijn, — zout, — en dan het heerlijkste van alles: een bakje met garouses.

Naast de Seiderschotel was een andere schotel, met drie dikke, stevige matzes erop. „Mitswes,” noemde Moeder ze.

En voor ieders plaats lag op tafel een hagodo klaar. Behalve voor Jaap: die mocht bij Moeder inkijken.

Aan 't eind van de tafel was Vaders plaats. Naast Vaders stoel stond een andere stoel, met twee kussens erop.

Toen Jaap en Eva binnen kwamen, — Jaap op Moeders arm, — waren ze heel stil. Het was ook zoo mooi. Zoo licht alles. En Eva voelde zichzelf zoo schoon en netjes in haar mooie jurk en haar witte schort.

Toen Moeder geoord had, deed ze even de oogen dicht. Ze was zoo moe van de laatste dagen.

Eva zat tegenover Moeder. Wat was Moeder ook netjes! Net zoo mooi als de gedekte tafel.

Het was zoo stil in de kamer. Jaap keek met groote oogen rond. En Eva keek maar aldoor naar Moeder. En de klok tikte.

Zou Moeder slapen?

Eva gleed zacht van haar stoel af en ging naast Moeder staan.

Voorzichtig streek ze even over Moeders hand, en ze fluisterde:

„Slaapt u?”

Moeder deed haar oogen open.

„Nee, hoor, ik slaap niet.”

„O.”

Eva wachtte een poosje. Toen zei ze: „Fijn, hè, dat het nu Seideravond is.”

„Ja,” knikte Moeder.

Ineens drukte Eva haar wang tegen Moeders gezicht.

„Ik hou vanavond zoo erg van u,” zei ze zachtjes.

Moeder lachte. En haar oogen keken heel blij. Omdat het Seideravond was, en omdat Eva zoo van haar hield.

Toen was het weer heel stil in de kamer.

„Goed jomtov! Nog veel jaren!”

Daar was Vader terug uit sjoel.

En ineens had hij Jaap op zijn arm, en Eva aan zijn arm, en stond hij bij Moeders stoel.

„Moeder vindt het zoo jammer, dat het al Seideravond is; dat zie ik aan haar gezicht. Zie je ook niet?” zei Vader tegen Eva.

Eva lachte. Die Vader zei altijd het omgekeerde van wat hij bedoelde.

„Weet je nog, wat alles op de seiderschotel beteekent?” vroeg Vader aan Eva.

Nou, of ze het wist! Die blaadjes, die waren een beetje bitter, als je goed proefde; dat was, omdat de Israëlieten het zoo naar hadden gehad in Egypte. En dat beentje, dat was in plaats van een lam, dat ze vroeger op Pesach slachtten; en het ei was ook in plaats van een offer. En de garouses, — dat was in plaats van al de kalk, die ze in Egypte moesten maken, want ze moesten er zoo hard werken. En de matzes, omdat ze toen geen tijd hadden, toen ze uit Egypte weggingen, om brood van hun meel te maken.

„En die kussens dan?”

„Nou,” zei Eva, „u bent zoo'n beetje een koning, omdat u de vader bent hier in huis, en vroeger zaten de koningen en de deftige menschen allemaal met hun elleboog op een kussen.”

Wat wist Eva alles goed!

„Je hoeft eigenlijk niet „ma nisjtanno” te vragen,” zei Vader, „want je weet al alles.”

„Mag Jaap het dan doen?”

„Het volgende jaar.”

Eva vond het eigenlijk wel prettig, dat *zij* het doen mocht, vanavond en morgenavond.

En ze zei flink hardop, met de vertaling erbij, „ma nisjtanno.”

Toen ging Vader verder. Eva kon het best bijwijzen in haar hagodo. Maar Jaap niet. Jaap ging ook wat eerder naar bed dan Eva. Maar eerst mocht hij nog een klein, klein slokje wijn nemen.

Eva wist wel, wat Vader allemaal voorlas: de geschiedenis van Pesach. Dat kon ze aan de plaatjes zien. En nog meer: van hoe je Seideravond moet vieren, en wat vroeger de knappe Joodsche mannen ervan vertelden.

En ze proefde mee van alles wat er op de Seiderschotel stond; maar van de garouses het meest.

„Hoe vond je 't vanavond?” vroeg Moeder, toen ze Eva instopte.

„Ik wou.... ik wou, dat het altijd Seideravond was.... Nee, niet altijd.... dan kon ik er niet naar verlangen.”

„Nu: morgen is 't weer Seideravond. En dan

krijgen we nog de tusschendagen en de twee laatste dagen."

„Ja .... nacht .... moeder."

Moeder ging op de teenen weg.

Want Eva sliep al.

18. SJOWOENGOUS.

„Daar! Voor u!"

Met haar schooltasch in de eene hand, en haar andere hand achter haar rug was Eva de kamer binnengekomen. En nu ze eenmaal binnen was, haalde ze die hand te voorschijn en legde op tafel, wat erin zat.

„Voor u. Heb ik geplukt op dat veld dicht bij school. Omdat het morgen sjowoengous is."

„Wat mooi!" zei Moeder, en ze nam het bosje madeliefjes en boterbloemen en klaver in haar hand. „Dank je wel, hoor!"

Eva nam zelf een vaasje van den schoorsteen en zette er de bloemetjes in.

„Echte sjowoengous-bloemen," zei Moeder.

Een poosje later kwam Vader ook al thuis met bloemen. Die had hij gekocht.

„Vader, zegt u nou, waarom het sjowoengous is,” zei Eva.

„Omdat het weer jarig is, dat God ons de touro heeft gegeven. We zijn zoo blij met de touro.”

„Waarom eigenlijk, Vader? Omdat er zoo'n mooie geschiedenis in staat?”

„Nee, niet om de geschiedenis. Je hebt toch wel van de tien geboden gehoord? Dáárom.”

„Omdat we allemaal dingen niet mogen?” vroeg Eva verbaasd.

„Ja. Want eerst wisten de menschen niet, wat ze wel en niet moesten doen, om goede menschen te zijn. En toen ze de tien geboden van God hadden gekregen, wisten ze, *hoe* ze goed konden worden.”

Eva knikte. Ze begreep het.

„En toen de Joden nog in ons eigen land woonden, was sjowoengous juist in den mooisten tijd van 't jaar. Dan was het koren rijp, en de vruchten, en dan bloeiden de bloemen, en alles was zoo mooi. En dan versierden de menschen alles met bloemen en maakten een feest, — een feest om de touro en een feest om het koren en de vruchten.”

Eva wou wel, dat *zij* toen bestaan had.

„Van Pesach tot sjowoengous tellen de men-

schen zeven weken, en die zeven weken heeten ngoumer."

„Weet ik wel," zei Eva. „Jammer, dat we niet meer in ons land wonen."

„Ja, héél jammer," zei Vader. En hij keek naar de bloemetjes op tafel, en hij dacht aan de mooie, groote bloemen, die in Palestina groeien.

Sjowoengous-middag, den tweeden dag, keek Vader Moeder eens aan, en lachte.

„Wij hebben een geheim, hè Moeder? En dat mag Jaap niet weten."

„Wat dan?" vroeg Jaap.

„Moeder zal het in je oor zeggen."

En Moeder fluisterde hardop in Jaap's oor:

„Ik weet een jongen, en die is groot genoeg, om vanmiddag naar sjoel te gaan en de bloemen in sjoel te kijken."

„Ik?" vroeg Jaap. „O!"

„Ja, jij!"

„O, o!"

Meer kon Jaap niet zeggen. En meer kon hij ook niet zeggen, toen hij in sjoel kwam. Want het was veel te groot en te mooi.

In 't midden dat hooge ding, waarop menschen stonden, en dan die mooie, met bloemen versierde kast, waar de touro uit werd gehaald. En die

gazzen, die zoo mooi zong. En àl die menschen, — o, àl die menschen!

En toen gebeurde er iets vreeselijk heerlijks: Jaap mocht op dat hooge ding komen en de touro helpen vasthouden! De touro, die mooie touro, met zilveren torentjes en zilveren belletjes, die zacht klingelden! *Jaap* mocht de touro vasthouden!

Hij zuchtte heel diep, toen het klaar was. Want

het vasthouden was erg moeilijk geweest.

En toen hij weer op straat was met Vader, vroeg hij: „Vader, ben ik nou groot?”

„Ja,” zei Vader, „iemand, die de touro vast houdt, is groot.”

En als Vader het zei, was het zoo.

19. BANG.

Eva en Jaap hadden al een poos geslapen. Maar ineens schrikten ze allebei wakker.

Hè, wat een donderslag was dat!

„Eva,” fluisterde Jaap.

„Ja, Jaap.”

„Ben je wakker?”

„Ja Jaap.”

Hè, het bliksemde. En weer een donderslag.

Jaap begon zacht te huilen.

„Ik ben bang,” zei hij.

Eva zei niets. Ze was wel geschrokken. En een klein beetje bang was ze ook wel.

Weer bliksem. En weer donder. Toen hilde Jaap hardop.

Moeder kwam eens kijken.

„Ik ben bang,” zei Jaap.

Moeder schoof, zonder iets te zeggen, de twee bedjes dicht bij elkaar, en ging ertusschen zitten.

„Ik wou op uw schoot,” hilde Jaap.

„Nee,” zei Moeder, „in je bedje is 't veel lekkerder.”

„Ik wou tòch op uw schoot,” zei Jaap weer.

„Nee,” zei Moeder, „ik kom wel bij jullie zitten,

en jullie mogen me allebei een hand geven. Maar je moet in je bedje blijven. Dan slaap je straks beter in."

Weer bliksem. Weer donder. Jaap hilde nog.

„Nou moeten we samen opletten," zei Moeder. „En als het weer bliksemt, zullen we samen berocho zeggen."

Moeder waschte even hun handen.

En toen het weer bliksemde, zeiden Moeder en Eva samen:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עָשָׂה מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית:

„Dat beteekent," zei Moeder, „dat God *alles* gemaakt heeft, — óók die bliksem. En dat je daarom heelemaal niet bang moet zijn."

„Ja maar," zei Eva zacht, „als er nu brand komt!"

„Kom," zei Moeder, „dat zal wel niet gebeuren. En God zorgt toch voor ons allemaal, dus we hoeven heelemaal niet bang te zijn."

Eva vond het zoo heerlijk, dat ze Moeders hand vast mocht houden.

„Als het weer dondert, zeggen we de berocho over den donder," zei Moeder.

En ze zeiden:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שְׂכַחוּ וּגְבוּרָתוֹ מְלֹא
עוֹלָם:

„Dat beteekent, dat we, als we den harden donder
hooren, ineens weer eraan denken, hoe sterk God is.”

„Nou een berocho, die ik ook ken,” zei Jaap.

„Goed,” zei Moeder. Ze vond het prettig, dat
Jaap niet meer op het onweer lette.

„Wat zeg je, als je een flikje krijgt?”

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שְׂחַבֵּל נִהְיָה בְּדַבְּרוֹ:

„Mooi, en als je 't op hebt?”

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרָא נִפְשׁוֹת רַבּוֹת

וְחִסְרוֹנָם עַל כֵּל מַה שֶּׁבָּרָא לְחַיּוֹת בָּהֶם נִפְשׁ כָּל

חַי בְּרוּךְ חַי הָעוֹלָמִים:

„Best, hoor. En als je een koekje krijgt?”

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרָא מִיָּגִי מְזוֹנוֹת:

„En als je je handen wascht?”

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו

וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם:

„En voor je boterham?”

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:

„Wat ben je knap!” zei Moeder. En over appelen?

„Weet ik niet,” zei Jaap.

„Ik wel,” zei Eva.

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הָעֵץ:

„En over aardbeien?”

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה:

En ik weet nog een. Als je de koningin ziet:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֹׁנֵת מַכְבוֹדוֹ לְבָשָׁר:

וְדָם:

„Best. En wat zeg je, als je een nachtkus krijgt?”

„Ik weet het!” lachte Eva, en ze was het heele onweer vergeten. „Dan zeg je: nacht moeder.”

„Jij bent me veel te knap. — Nu krijgen jullie allebei een nachtkus, en dan gaan slapen.”

Het onweer had opgehouden. Moeder bleef nog een poosje bij ze zitten, tot ze sliepen.

Toen scheen de maan alweer. En die scheen
net op hun twee bedjes.

Moeder stond zachtjes op. Bij de deur keek ze
nog eens om.

Net of de maan lachte. Net of ze zei: „Jullie
weet toch wel, dat God voor je zorgt. Jullie moet
niet bang zijn.”

Eva en Jaap sliepen rustig door. Want God
zorgde voor hen. En Moeder ook.

20. ROUSJ HASJONO.

De zomer was nu eigenlijk wel voorbij. Eerst waren er drie weken geweest, dat ze heelemaal geen uitstapjes met Vader en Moeder gingen maken. Dat waren de drie weken tusschen 17 Tammoez en 9 Aav. Dat was vroeger, in ons eigen land, zoo'n treurige tijd geweest, en daarom maakten ze nu ook in dien tijd geen pret.

Maar toen tisjngo-beäav voorbij was, — toen begon pas de heerlijke tijd. Vacantie! Allemaal uitstapjes met Vader en Moeder! Heerlijk!

Nu was alles voorbij. En nu kwamen de feestdagen.

Eva had voor Vader en Moeder een mooi plaatje gekocht. Want ze had gehoord, dat andere kinderen dat ook wel eens deden als het rousj-hasjono werd, en dat ze er dan een briefje op schreven.

Ze zat stilletjes, in een hoekje van de slaapkamer, te bedenken wat ze schrijven zou.

En ze dacht aan het jaar, dat afgelopen was. Was ze zoet geweest in dat jaar? Héélemaal zoet?

Ze had wel haar best gedaan.

Maar opeens moest ze denken aan gisteren.

Toen was er iets leelijks gebeurd. En dat wist niemand, — Moeder ook niet.

Ze had gejoekt. Tegen een meisje op school had ze gejoekt. En 't was heelemaal niet noodig geweest.

Maar dat meisje had ook zoo opgeschept met thuis. Ze had gezegd, dat bij hun thuis alles zoo mooi was. Nou, bij Eva thuis ook.

„Maar bij ons in de huiskamer,” had het meisje gezegd, „daar ligt zóó'n mooi kleed op den grond.”

„Bij ons ook,” had Eva gezegd. En dat was waar.

„En er staan twee zulke mooie leunstoelen.”

„Nou, bij ons ook.” Dat was ook waar.

„En zóó 'n mooie piano.”

„O, — bij ons ook.” En dat was niet waar.

Waarom had ze dat gezegd?

Ze vond het zoo gek, dat zij geen piano hadden. En nu ze 't eenmaal gezegd had, kon ze niet meer zeggen, dat het *niet* zoo was.

Daar moest ze nu aan denken, nu ze haar rousj-hasjono-brief ging schrijven.

Wat moest ze schrijven?

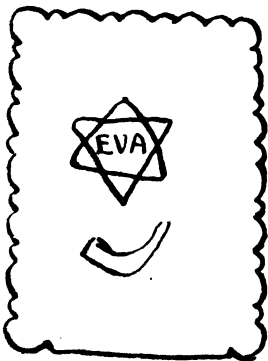
Dat ze het volgende jaar heel zoet zou zijn?

Ja, maar dat wist ze niet zeker. Want dat jokken van gisteren was ook zoo ineens gekomen.

Dat ze van Vader en Moeder hield? Ja, maar dat kon ze nog veel beter zeggen.

Maar wat dan? Wàt dan?

Nu wist ze ineens wat. Ze teekende voorzichtig op den achterkant van 't

plaatje een mogein-dowied, en zette midden daarin „Eva”.

De rest zou ze wel zeggen, en niet schrijven.

Wacht: nou nog een sjoufor eronder, omdat er op rousj-hasjono sjoufor werd geblazen. Die sjoufor was wel niet

erg mooi geworden, maar Vader en Moeder zouden toch wel kunnen zien, wat het moest voorstellen.

Den eersten rousj-hasjono-avond legde Eva het plaatje stilletjes onder het galle-kleedje.

Vader merkte niets. Eerst zei hij kidoesj, en toen kregen ze allemaal een stukje zoete appel met honing. Daarover moesten ze eerst de borocho van een appel zeggen:

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ:

en dan:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ

שֶׁתַּחֲדֹשׁ עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה וּמְתוֹקָה:

Dat beteekende, dat ze zoo graag wilden, dat het volgende jaar net zoo heerlijk zou zijn als die appel met honing. En toen ....

„Wat is dat?” zei Vader.

Daar zag hij het plaatje. En aan den achterkant de teekening.

„Prachtig!” zeiden Vader en Moeder allebei.

„Een echte verrassing.”

„En —” zei Eva met een kleur, „en ik wou er wat op schrijven. Dat ik van u houd, en לְשָׁנָה לְשָׁנָה en dat ik zoet zal zijn, — maar dat weet ik niet zeker ....”

„Ik wel,” zei Vader. „Ik weet heel zeker, dat je van 't jaar zoet zult zijn.”

Maar Eva wist het niet zeker. Ze dacht aan gisteren.

Vader en Moeder wisten niet eens, dat ze gisteren gejoekt had!

21. JOUM KIPOER.

De timmerman was bezig, in den tuin de hut te bouwen. Want kort na Joun Kipoer zou het Soekous zijn, en dan moest de soeko er al staan.

Jaap stond er den heelen tijd naar te kijken. En als de timmerman den nijptang noodig had, mocht hij hem aangeven.

En binnen, in de kamer, zat Moeder te naaien. En onderdehand vertelde ze Eva van Joun Kipoer.

„Joun Kipoer, — kijk, Eva, alle menschen doen wel eens slechte dingen. En dikwijls hebben ze daar later erge spijt van. Als het nieuwe Joodsche jaar begint, denken ze: „ „Wat jammer, dat ik in het vorige jaar slechte dingen heb gedaan. Ik hoop, dat het in 't volgende jaar beter gaat.” En dan komt Joun Kipoer. Op dien dag vasten de menschen, en willen den heelen dag aan niets anders denken dan aan God en aan wat ze voor slechts hebben gedaan. En ze willen God eerlijk alles zeggen, wàt ze gedaan hebben. Want als je eerlijk *zegt*, wat je gedaan hebt, is het al veel minder erg.”

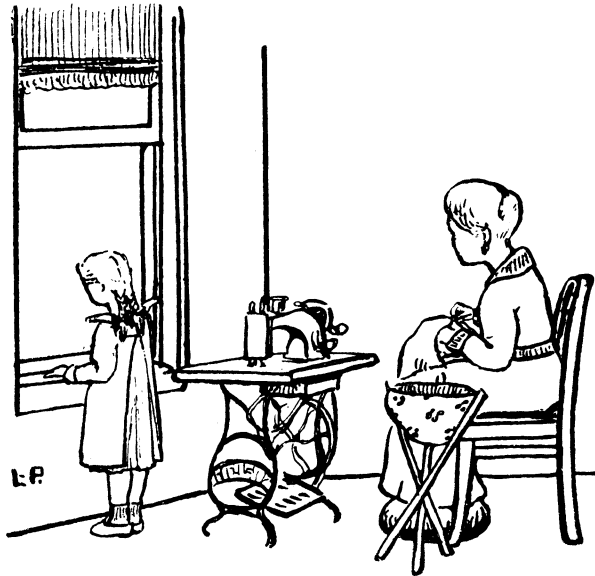
„Ja,” dacht Eva. Maar ze zei niets.

„En ze vragen, of God al dat leelijke weer wil vergeten. En ze hopen, dat ze 't nooit weer zullen doen.”

„Ja,” dacht Eva. Maar ze zei niets.

„Kijk, Eva, — op Joum Kipoer kom jij niet den heelen dag sjoel. En daarom zal ik je een beetje vertellen, hoe het eind van dien dag is. — Dan zijn de menschen heel stil van het lange vasten en van het vele denken. En ze hebben heel erg berouw. En dan ineens, als Joum Kipoer bijna is afgelopen, roepen ze samen hardop uit, dat God de eenige God is in de heele wereld. En dan denken de menschen ineens weer eraan, hoe slecht ze geweest zijn, en hoeveel verdriet ze hebben gehad, en hoeveel verdriet ze anderen menschen hebben gedaan. En hoe goed God is. Dan zijn er wel eens menschen, die erg moeten huilen, omdat ze denken aan al het verdriet. Maar ineens wordt er één keer op den sjoufor geblazen. En dat beteekent: „ „Vooruit! Niet meer aan je verdriet denken en aan wat je voor slechts hebt gedaan! Nu moet je weer beginnen, om goed te worden. Flink zijn. Vooruit!” ” Dàt zegt de sjoufor. En de menschen kunnen weer flink het nieuwe jaar beginnen.”

Eva zei niets.
 Ze keek eens naar Moeder. Die naaide door.
 Toen liep ze naar het raam, en keek naar buiten.
 En ze dacht:

„Zou ik nu vertellen van dat jokken?”
 En ze keek weer naar Moeder. En liep zachtjes
 naar Moeder toe.
 „Moeder?”
 „Ja, Eva?”

„Is het óók erg, als je tegen een kind van school jukt?”

„Natuurlijk.”

„O.”

Zou ze 't nu zeggen?

„Moeder?”

„Wat is er?”

„Ik heb wel eens gejukt.”

„Hoe kwam dat, Eva?” vroeg Moeder.

En toen vertelde Eva het. Alles. En toen het uit was, keek ze eens naar Moeders oogen, — hoe Moeder het vond.

„Wat ben ik blij,” zei Moeder, „dat je het verteld hebt. En nu vertel je natuurlijk ook aan dat meisje, dat we géén piano hebben.”

Eva keek Moeder verschrikt aan.

„Dat kan niet!”

„Waarom niet?”

„Nee,” schudde Eva, met tranen in haar oogen, „het kan heusch niet, want het is veel te gek.”

„Welnee,” zei Moeder, „het is niets gek, dat we geen piano hebben.”

„Maar ik heb het gezegd, en nu denkt ze het!”

„En ze màg het niet denken, want het is niet

waar. En daarom *moet* je het zeggen. Want anders *blijft* het jokken."

Eva zei niets. En Moeder wachtte.

Ineens stopte ze haar hoofd tegen Moeders arm.

"Morgen zal ik het tegen haar zeggen," zei ze zachtjes.

"Nu kan het ècht Joum Kipoer voor je worden, hè?" zei Moeder.

En ze gaf Eva een kus.

22. IN DE SOEKO.

"De Soeko mag wel שְׂהֵינִי zeggen," zei Eva, toen Moeder een nieuwe, mooie, gekleurde doek tegen de soeko-muur speldde. „Hij zal wel blij zijn met zijn nieuwe pakje."

"Wat is dat, sjegejonoe zeggen?" vroeg Jaap.

"Dat is," zei Eva, „als je wat nieuws aantrekt. Dan zeg je:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
שְׂהֵינִי וְקִימְנִי וְהִגִּיעַנִי לְזֶמֶן הַזֶּה:

omdat het nieuw is. Dat zeg je ook, als je voor 't eerst van 't jaar kersen of zoo iets eet. Maar

als je een nieuwe jurk of een nieuwe jas aankrijgt,
zeg je ook nog:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מְלִכִּישׁ עַרְמִים:

„Ja maar,” zei Jaap met een ernstig gezicht,
„de Soeko kan toch niet praten!”

Eva begon hard te lachen. Maar Jaap niet;
die vond het niets prettig, om uitgelachen te
worden.

„En je zei, dat de Soeko berocho moest zeggen!”
zei hij boos.

„Dat zei ik voor de grap,” lachte Eva.

Maar Jaap vond het heelemaal niet grappig.

„Niks om te lachen.”

En hij liep den tuin in.

Tusschen de kiezelsteen en lagen allemaal glim-
mende, bruine kastanjes. Sommige nog in den schil,
met hun glimmend gezichtje net door een kiertje
kijkend. Net of ze tegen Jaap zeiden: „Wat kijk
jij boos! Zullen wij je ook eens uitlachen?”

En toen al die glimmende kastanjes hem zoo
aankeken, vergat hij, dat Eva hem had uitgelachen.
En ineens dacht hij eraan, dat Vader graag kas-

tanjes wou hebben om ze aan een touwtje te rijgen en in de Soeko op te hangen, als een mooie, bruine slinger.

Wacht, hij zou Vader eens helpen. En hij stopte zijn zakken vol kastanjes, en zijn schort ook.

„Ik heb kastanjes in mijn buik,” zei hij, toen hij weer de Soeko binnenstapte.

„O!” zei Moeder, „doet dat geen pijn? Heb je ze wel goed gekauwd?”

„Nee!” lachte Jaap.

„Verschrikkelijk!” zei Moeder. „Heb je geen erge buikpijn?”

„Nee!” riep Jaap, en meteen liet hij alle kastanjes over den grond rollen.

„Hè, gelukkig,” zei Moeder, „nou zijn ze er weer uit.”

Toen ging Moeder weer door met het versieren van de Soeko. Wat werd die mooi! Die gekleurde doeken met allemaal mooie figuren, — die oude, gedroogde loelov-takken, — dat groen, — die waaiertjes ertusschen, — Eva vond het ieder jaar weer mooier.

Daar kwam Vader binnen. Wat had hij in zijn handen?

„O, het loelov en de esroug!” riep Eva.

Ze kwam gauw erbij om te kijken: die mooie esroug, net een groote citroen, die heerlijk rook, — en het loelov: de hooge, fijne palmtak, en de mirtetakjes, waarvan de blaadjes ook al zoo heerlijk roken, en waar een enkel klein mirtebloempje aan zat; en benedenaan de kleine, zilvergroeene wilgetakjes.

„Waarvoor is het eigenlijk?” vroeg Eva.

„Eerst moet je me vertellen, wat voor berocho je over het loelov zegt.”

„Dat weet ik nog wel van verleden jaar:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וַעֲזָרָנוּ עַל נְטִילַת לִילָב:

„En weet je ook nog van verleden jaar, wat je zei, als je in de Soeko wat opat?”

Eva dacht een poosje na.

„Ik geloof.... o ja:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ לֵישֵׁב בְּסֻכָּה:

„Nou, maar *jij* verdient, dat ik je van Soekous en van het loelov vertel, hoor! Luister maar.

„Je weet wel uit de geschiedenis, dat de Israëlieten heel lang in de woestijn moesten blijven.”

„Ja, veertig jaar,” zei Eva.

„En dat het heel naar is in een woestijn. Ze hadden daar geen huizen om rustig in te wonen, maar ze moesten in kleine tenten wonen, die ze telkens weer moesten opbreken. Maar ze hoefden toch niet bang te zijn; God zorgde voor hen.

En *wij* wonen wèl in huizen. In huizen met een stevig dak en sterke muren. Dat is geen kunst, hè, om dan niet bang te zijn. En nu gaan we een week lang in de Soeko, in ons kleine hutje. Kijk: het rieten dak is zóó dun, dat je de lucht erdoor kunt zien. Als we de luiken hebben opgetrokken,

weten we, dat we haast geen dak boven ons hoofd hebben. Maar we zijn toch niet bang. Want we weten, dat God voor ons zorgt. Zie je, God zorgt voor alles. Hij laat alles voor ons groeien. Vruchten, en takken, en hout, — alles, wat we noodig hebben. Die esroug-vrucht, — wat ruikt die heerlijk, hè? Die heeft God laten groeien. En die palmtak, — weet je, wat er aan zoo'n palm groeit? Dadels, heerlijke dadels. Die heeft God laten groeien. En die mirtetakken, — heb je ze wel geroken? Die heeft God laten groeien. En die kleine, grijze wilgetakjes, daar kunnen we tòch nog het hout van gebruiken. En die heeft God laten groeien. *Alles* laat hij groeien. — Zeg, Eva, weet je nog wel, hoe we vlak na Pesach dien perzikenboom hebben zien bloeien? Weet je nog die fijne, rose bloemetjes? En hoe we toen samen die berocho hebben gezegd:

שְׁלֹא חָסַר בְּעוֹלָמּוֹ דָּבָר וּבָרָא בּוֹ בְּרִיּוֹת

טוֹבוֹת וְאֵילָנוֹת טוֹבִים לְחַיֹּת בָּהֶם בְּגִי אָדָם:

Weet je 't nog? Die berocho beteekent: dat God niets, heelemaal niets vergeten heeft in de wereld. Dat hij voor alles gezorgd heeft, — voor

mooie bloemen, om ons blij te maken, en ook voor alles, wat voor ons noodig is. En op Soekous zien we dien vrucht en die takken, die God allemaal voor ons heeft klaargemaakt. En als we dat zien, dan zijn we niet bang, om in de Soeko te gaan, onder dat rieten dak, waardoorheen we de lucht kunnen zien. Want we weten, dat God toch voor ons zorgt."

Ze stonden naast elkaar in de Soeko, Vader en Eva. En onderdehand was Moeder doorgestaan met versieren.

„Is hij nu niet mooi?" vroeg Moeder.

„Prachtig," zei Vader. „Maar er hoort nog iets in."

„Wat dan?"

„Een witte, gedekte tafel, en wij vieren erom heen."

„Wacht maar," zei Moeder, „dat komt wel!"

23. SIMCHAS TOURO.

„Wacht maar," had Moeder gezegd, „dat komt wel."

En het was gekomen. Een heele heerlijke week in de Soeko. Eerst twee jomtov-dagen, en toen

nog vijf tusschendagen, — en weer een jomtovdag. Maar dien dag waren ze niet meer den heelen tijd in de Soeko.

En toen — Simchas Touro!

„De touro is jarig,” zei Eva tegen Jaap, „want de menschen hebben haar weer heelemaal uitgelezen. En nu ze jarig is, mag ze trakteeren. Net als op school. Maar omdat ze zelf niet kan trakteeren, doen de menschen het. De groote menschen. Zie je, groote menschen houden zelf niet zoo erg meer van lekkers, en daarom geven ze het maar allemaal aan de kinderen. Zul je eens zien.”

„Zie je wel,” zei Eva, toen ze uit sjoel kwam.
„Zie je wel?”

En ze haalde haar mantelzakken uit. Vier zakjes met lekkers.

„Nog meer,” lachte Eva, „wacht even.”

Onder haar jurk zat nog een zak. En daar kwamen nog twee zakjes uit.

„En ik heb nog wat in mijn zak voor Jaap, omdat die niet sjoel is geweest!”

O, o! Nog twee zakjes lekkers.

„Dat doen we allemaal in een trommeltje, hè Moeder? Net als verleden jaar. En dan iederen

avond, voor we naar bed gaan, mogen we uitkiezen. Tot het op is."

„Kiezen! Kiezen!" riep Jaap.

Moeder gaf Eva een trommeltje, en daar moesten alle zakjes in worden leeggemaakt.

Wat een zakjes! Vier uit de mantelzakken, en twee uit de andere zak, en twee van Jaap. Acht!

„Het kan niet eens allemaal in het trommeltje," zei Eva.

Moeder had nog wel een ander trommeltje.

„Nou kiezen," zei Jaap.

En op zijn knieën ging hij op zijn stoel zitten, de ellebogen op tafel.

Kiezen was wel een moeilijk werk! Wat moest hij nemen? Dat rose? Dat was een beetje klein. Dat witte? Wit was niet zoo mooi. Dat groote gele?

Met zijn vingertjes pakte hij het gele beet. —
Nee, toch maar niet. Dat andere rose?

„Je moet niet zoo lang kiezen,” zei Eva, een beetje ongeduldig. „En je moet ook niet alles eerst beetpakken.”

Dan maar dat rose.

Jaap zei eerst berocho, — hij wist wel, dat het שְׂחָפֵל moest zijn, — en nam een klein hapje.

„Is 't lekker?” vroeg Eva.

„Nou! Er zit rose boter in. Kijk maar. Net zoo zacht als boter.”

Eva keek.

„Nou ga ik kiezen.”

Eva was gauwer klaar. Maar die was ook veel grooter. En als je groot bent, kies je nooit lang.

„Wanneer is de touro weer jarig?” vroeg Jaap.

„Volgend jaar,” zei Eva. „Want ze doen er een jaar over, om de touro uit te lezen.”

„Is dat lang, tot 't volgend jaar?” vroeg Jaap.

„Nou, wàt lang!”

„Jammer,” zei Jaap.

Hij wou wel, dat de touro iederen dag uitgelezen werd!

24. „ALS IK GROOT BEN.”

Vader en Moeder en Jaap en Eva zaten aan tafel.

Jaap at met groote happen zijn boterham op.
„Nou lust ik niet meer,” zei hij, toen hij er één op had. En anders at hij er altijd drie, zülke dikke.

Moeder wist wel, waarom hij niet meer lustte: hij was straks bezig geweest met zijn bouwdoos, en nu verlangde hij zóó erg terug naar den toren, waaraan hij bezig was, dat hij niet langer boterhammen wou eten.

„Goed,” zei Moeder. „Je hoeft niet meer te eten. Maar dan kun je ook niet groot worden.”

„Ik wil niet groot worden,” zei Jaap.

„Wil jij niet groot worden?” zei Vader. „En toen je de touro mocht vasthouden, was je zoo blij, dat je groot werd!”

Jaap dacht even na.

Toen hapte hij maar in zijn tweede boterham.
„Als ik groot ben, mag ik dan altijd de touro vasthouden?”

„Wel eens een keertje.”

„Als ik groot ben,” vroeg Eva, „wat mag ik dan doen?”

„Wat wil je worden, als je groot bent?”

Eva wachtte een poosje, met eten en met praten. Want ze moest denken.

„Ik weet het,” zei ze.

„Wat dan?”

„Een Joodsche moeder.”

„Waarom?”

„Nou, dan mag je — dan mag je net doen zooals moeder. Dat is wàt fijn, hoor!”

„En ik word een Joodsche vader,” zei Jaap.

„Weet je wat?” zei Vader, „worden jullie maar allebei Joodsche menschen. Maar dan moet je eerst flink boterhammen eten.”

„Hap!” zei Jaap.

„Hap!” zei Eva.

Want zoo moesten ze Joodsche menschen worden.

BEGRIPPENLIJST

blz.	Asjkenazische Uitspraak	Hebreeuwse Uitspraak	Toelichting
1	arbang-kanfous	arba kanfot	het kleine talliet
7	berocho	beraga	lofzegging, kort dankgebed
14	kidoesj	kidoesj	gebed bij het be- gin van de maal- tijd op vrijdag- avond en op Sjab- bat-ochtend
20	oren	oren	bidden
	touro	tora	de Vijf Boeken Mozes
26	havdolo	havdala	gebed bij het ein- de van Sjabbat
29	Channoeko	Channoeka	Inwijdingsfeest

32	menouro	menora	Achtarmige Chanoeka-kande- laar
35	mongouz tsoer	ma'oz tsoer	Channoeka-lied
39	Mattisjohoe	Mattitjahoe	Leider van de Maccabeeën
41	teiweis	Teewet	Maand uit het Joodse jaar
43	Rousj Hasjono	Rosj Hasjana	Joods nieuwjaar
52	megillo	meğilla	de rol van Esther
	gazzen	gazan	voorzanger
62	gomeits	gameets	gerezen meelspij- zen die op het Joodse Paasfeest niet mogen wor- den gegeten
64	hagodo	hağada	het boek van Se- deravond
71	Sjowoengous	Sjawoe'ot	Wekenfeest

73	ngoumer	omer	de zeven weken tussen het het Paasfeest en het wekenfeest
80	tisjingo-beäav	tisj'a be'aav	Treurdag om de verwoesting van de Tempel
82	mogein-dowied	maêeen dawied	Davidster
	sjoufor	sjofar	ramshoorn
84	Joum Kipoer	Jom Kipoer	Grote Verzoen- dag
	Soekous	Soekot	Loofhuttenfeest
88	Soeko	Soeka	loofhut
91	loelov	loelav	palmtak
	esroug	et'roğ	citrusvrucht
94	Simchas Touro	Simchat Tora	Vreugde der Wet.